

Nr. 26

AOGI

28. JUUNIL 1924.

A.Stieren.

TALLINNA EESTI KIRJASTUS-ÜHISUS

HIND 40 MARKA

TALLINNA EESTI KIRJAST.-ÜHISUSE

kirjastusel ilmunud

RAAMATUTE NIMEKIRI

- Käskivi.** Novellid. Adson, A. Hind 85 m.
- Taavet Soovere elu ja surm.** Romaan. Mait Metsanurk. Hind 120 mk.
- Saatuse tujud.** Juhtud Vene-Austria võitlustest Karpaatides. J. Mändmets. Hind 130 mk.
- Poiss ja Iiblikas.** Novellid. A. H. Tammsaare. Hind 100 mk.
- Teekond Hispaania.** Reisikirjeldus. Friedebert Tuglas. Hind 200 mk.
- Pärisosa.** Luuletustekogu. Marie Under. Hind 85 mk.
- Nipet-Näpet.** Legendid, anektoodid ja tõsjuhtumised. A. Jürgenstein. H. 50 m.
- Vähkmann ja Ko.** Fõljetonistlik romaan. O. Luts. Hind 100 mk.
- Tiibuse Jaak Tiibuse kirjavahetus.** I ja II jagu. Ajaloolised humoreskid. A. Kitzberg. I jagu — hind 60 mk., II j. hind 150 mk.
- Tiibuse Mari ajalikud laulud.** Ajaloolised humoreskid. A. Kitzberg. H. 35 m.
- Eesti iseselsvuse teel.** L. Vene revolutsioonist Eesti vabadussõjani. Ülevaade 1917. ja 1918. a. sündmustest. A. Tammann. Hind 160 mk.
- Minu mälestused.** Adm. Joh. Pitka memuaarid. Hind 225 mk.
- Sõda Landesvehriga.** J. Poopuu. H. 100 m.
- Au langenuile.** Luuletused vabadussõja kangelastele. Aks. Kallas. Hind 200 m.
- Elu mäng.** Jutustus Eesti vabadussõjast. Mihkel Lüll. Hind 90 mk.
- Ahvide kasvandik.** Juhtumuste romaan. Ed. R. Burroughs. Inglise keelest L. L. Hind 200 mk.
- Kadunud mees.** Ülipõnev romaan. Inglise keelest L. L. Hind 160 mk.
- Loitev Koit.** Romaan Ameerika dollarimaalt. Jack London. Inglise keelest H. M. Hind 200 mk.
- Malailaste laev.** Romaan. Clark Russell. Inglise keelest. Hind 150 mk.
- Julge Mäng.** Kriminaalromaan. R. Augustin Freeman. Hind 80 mk.
- Punased lõunast.** F. Grass. Hind 60 m.
- Psühkoloogia pääjooned.** I osa. Dr. H. Höfding. Tõlkinud K. Freiman. Hind 130 mk.
- Valitud Eesti rahvalaulud.** Antoloogia, eessõnaga rahvaluule üle. A. Saareste. Hind 130 mk.
- Kodumaal rännates II.** Piirisaare-Endla-Neeruti-Haapsalu. G. Vilberg. Hind 100 m.
- Kasvatuse radadel.** Kasvatuse õpetus. C. H. Niggol. Hind 630 mk.

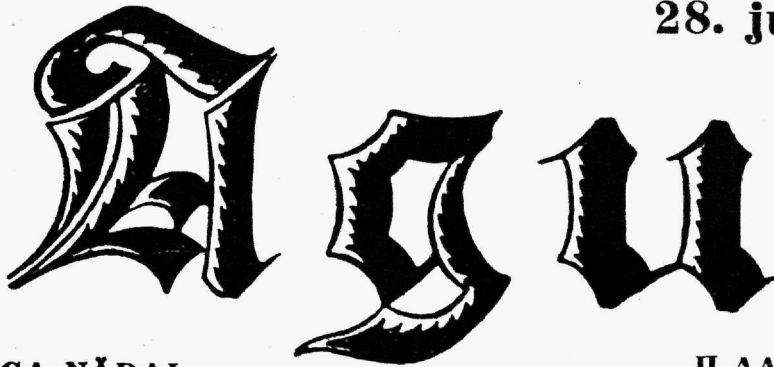

A. KIVI.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus.

HIIE TAMM.

KIRJANDUSE,
KUNSTI JA
KULTUURI
AJAKIRI

TOIMETAJA
ED. HUBEL
VÄLJAANDJA
TALL. BESTI
KIRJ.-ÜHISUS

ILMUB IGA NÄDAL

II AASTAKÄIK

TOIMETUS JA TALITUS TALLINNAS, PIKK TÄNAV 2
TOIMETAJA KÕNETUNNID ÄRIPÄEVIL 1-3

URUGUAI

EHK

ENAM KEHAKULTUURI!

Olümpia mängu korraldatakse selleks, et rahvaste kehalise kultuuri saavutusi näidata ja kehakultuuri edendada. Nõnda vähemalt seletavad asja spordiharrastajad ja nende sõbrad. Selle juures on paljudel neist veel arvamine, et sportliste saavutuste demonstreerimise läbi üksikute rahvaste üldist arenemisastet, niihästi kehalist kui vaimlist, võimalik on näidata.

Oleme mitmel puhul selle peale tähelepanu juhtinud, et sporti, nagu seda praegu aetakse, kehakultuuriga samaseks, identseks pidada, kas lihtsat teadmatust või meelega mõistete vassimist tähendab. Praegu ei mõelda ega kirjutata spordi all peaaegu muust, kui üksikutel spordialadel üksikute isikute või väiksearvuliste meeskondade rekorditsemisest.

Mis on sellel aga tegemist rahva kehakultuuriga! Meie võime igapäev ajalehtede „Spordi“ osakonnast pealkirje lugeda: Tallinn-Tartu, Tallinn - Riia, Tallinn - Helsingi, Sport-Kalev, Besti-Läti, Poola-Eesti jne. Ega nende tosinaliste meeskondade alalisest võistlusest ometi midagi nimetatud linnade või maade rahva kehakultuuri kohta või järeldada!

Oleme ka ennem selle peale tähendanud, et odavat reklaami võib ju ühele rahvale mõni tema hüppaja, kiirjooksja või poksija teha, aga selle järele hakkavad ainult vaimliselt alaealised üht maad või rahvast hindama.

Poksija Dempsey, neeger, peksis prantslase Carpentier vaeseomaks ja sirutas tema viimaks meelemärkusetalt maha. Kas tõesti arvatakse, et Euroopas või Ameerikas vähegi arukad inimesed hakkavad neegrid keha- või vaimukultuuriliselt kõrgemalt hindama?! Või

prantslasi madalamalt?! Kes teab kust Aafrika põlistest metsadest või Ameerika rohtlaantest võivad mehed tulla, kes hüppavad kõigist kultuurinimestest kõrgemale, jooksevad neist kõigist väledamini, löövad neid igal jõu katsel. Ega sellest ometi metsrahva keha- või vaimukultuuri kohta mingisugu järeldusi või teha!

Nägin kord väljamaal varietee laval üht Araabia või Abessiinia meeskonda, kes end nii kaugele olid treenerinud, et otse meeletuid hüppeid ja igasugu muid gümnaastilisi harjutusi tegi, kellele vaevalt ükski kultuurrahvaste meeskond võistlejana läheneda võiks. Aga kui selle rahva, abessiinlaste või araablaste hulgast kord mehed Olümpia mängudele tulevad ja võidavad, missugusi järeldusi sellest siis teha võiks?! Ega ometi Araabia või Abessiinia kultuurilist või kehakultuurilist üleolekut Rootsi, Daanist, P.-A. Ühisriikidest või Inglismaast!

Mis meie soovisime ja võimalikuks pidasime, see ongi sündinud: Olümpia mängudel on esialgul esimesele kohale tõusnud tundmatu maa ja rahvas ja mitte kõrge kultuuriga, ei kehaliselt ega vaimliselt. Nimelt Uruguai. Meie kõik teame temast vähe ega olegi meil temast tarvis olnud palju teada. Ka nüüd, pärast seda mitte, kui Uruguai meeskond kultuurrahvaid nagu prantslased, shveitslased j. t., jalgpallis hiilgavalt löönud.

Uruguai on Lõuna-Ameerika riigike, rahva arvu poolest natuke vähem kui Eesti. Haridusliselt seisab ta, niipalju kui statistiliste andmete järele võimalik otsustada, Eestist madalamal, järelikult Euroopa ja Ameerika kultuurriiki-

dest kaugelt madalamal. Et seal kehakultuur iseäranis kõrgel järjel seisaks, selle kohta puuduvad igasugused andmed ega ole seda põhjust oletada. Aga mõnikümme spordiammastajat ja -harrastajat on seal leidunud, kes nüüd terve ilma ees on tõestanud: Olümpia mängudel võib madalal kultuurjärjel seisev rahvas kõrge kultuuri rahvaid, ka kõrge kehakultuurirahvaid hiilgavalt lüüa.

Ka egiptlased löid kõrgema kultuuriga eurooplasi jalgpallivõistluses heade tagajärgedega.

Sellest kõigest peaksid need, kelle asi rahva kehakultuuri eest hoolitsemine, tarvilikud järeldused tegema. Ja esimene järeldus oleks see, et meil mitte mõne üksiku mehe, mõne üksiku meeskonna treeneerimise ja sõidutamise peale ei tule kulutada, vaid rahva laialiste hulkade kehakultuuri tõstmiseks. See annab rahva kehakultuurilisest arusaamisest halva pildi, kui mõnikümme meest alata etendusi andes jalgpalli löövad, kümme tuhandet seda aga rahutus ärevuses igakord vaatamas käivad, ilma et ise igapäev oma kodus elementaarsetki kehaharjutusi teeksid. Rekordsport muutub meil ja mujalgi hasardiks: mõned kümmed või sajad treeneerivad endid hasardiga ühekülgselt rekorditamiseks, kümmed ja sajad tuhandet käivad neid hasardiga vahitmas — kehakultuur ununeb selle kõrval.

Mis puutub sellesse, et suured rekordivõtjad oma rahvale välismaal reklaami teevad, siis on see õige, aga seda reklaami tuleb õiglaselt hinnata, mitte ülearu kõrgelt. Ei või ometi arvata, et nüüd, kus Uruguai nimi kõige maailma lehtedes ja laialiste hulkade suus, Uruguai sellest mingit iseäranist tähtsust oleks. Ei

nakka sellepärast tema raha tõusma, ei võta valitsused ega parlamendid teda tõsisemalt ega ava talle krediite. Uruguai jääb pärast seda kõmu selleks, mis ta olnud.

Nagu varemini mõnikord usuhullustuse Jai-ned maist ja rahvaist üle käisid, nii käib nüüd rekorditsemise laine üle Vana ja Uue ilma. Nagu usuhullustuse ajajärkudel Jumala meelepärast, tõsist vagadust ja inimesearmastust vähe leida oli, nii hoolitakse spordimoehaiguse ajajärgul keha tervise ja karastamise eest õige vähe.

Kui palju peaks meil inimesi leiduma, kes igapäev elementaarsetki gümnaastikat teevad ja kehaharjutust sama tarvilikuks peavad kui usklik igapäevast palvet!

Kui palju on meil üldse neid, kes igapäevast keha eest hoolitsemist pesemise, karastamise ja liigutuste abil tingimata tarvilikuks peavad!

Aga kas rekordidevõtmine ja nende kirjeldamine sellele teadmisele viib?! Või rekorditsete toetamine?!

Meie rahvas vajab aga hädasti kehakultuuri. Seda võib tööinimese kiitrus, kohmakast ja abitust liikumisest uulitsal järeldada, seda võib ka meie haritlaste varasest vananemisest näha. Mujal on veel 70—80-aastased mehed aktiivseteks poliitikameesteks, mujal loovad vaimisel alal töötajad veel kõrges vanaduses — meil aga ollakse harilikult viie-, kuuekümmenda-aastaselt ajast maha jäänud, invaliid. Arstide andmed meie rahva tervisliku seisukorra kohta kõnelevad ka halba. See kõik kohustab rahva kehakultuuri tõstmise eest enam hoolt kandma. Seda ei teha aga, nagu öeldud, spordi arendamisega ja rekorditsete vahitmisega.

PUNANE JA MUST ILM.

SITSA KARAIKAKIS*).

Mõõn. Peenike kollane rannaliiv näeb sammetvaip. Pärast lõunat taganes meri nii kaugele, et kallas sarnanes suurele põllule. Näis, kui oleks määratusuur trehter vee ära imenud. Maandumistrepid kiviseid astmeid ei puutunud enam hellitavad lained ja postid, mis merimehed mõõnanäitajateks mere põhja taganud, näisid puutüvedena. Kalapaadid seisisid kaldaääres, kiilid vajunud kõntsas.

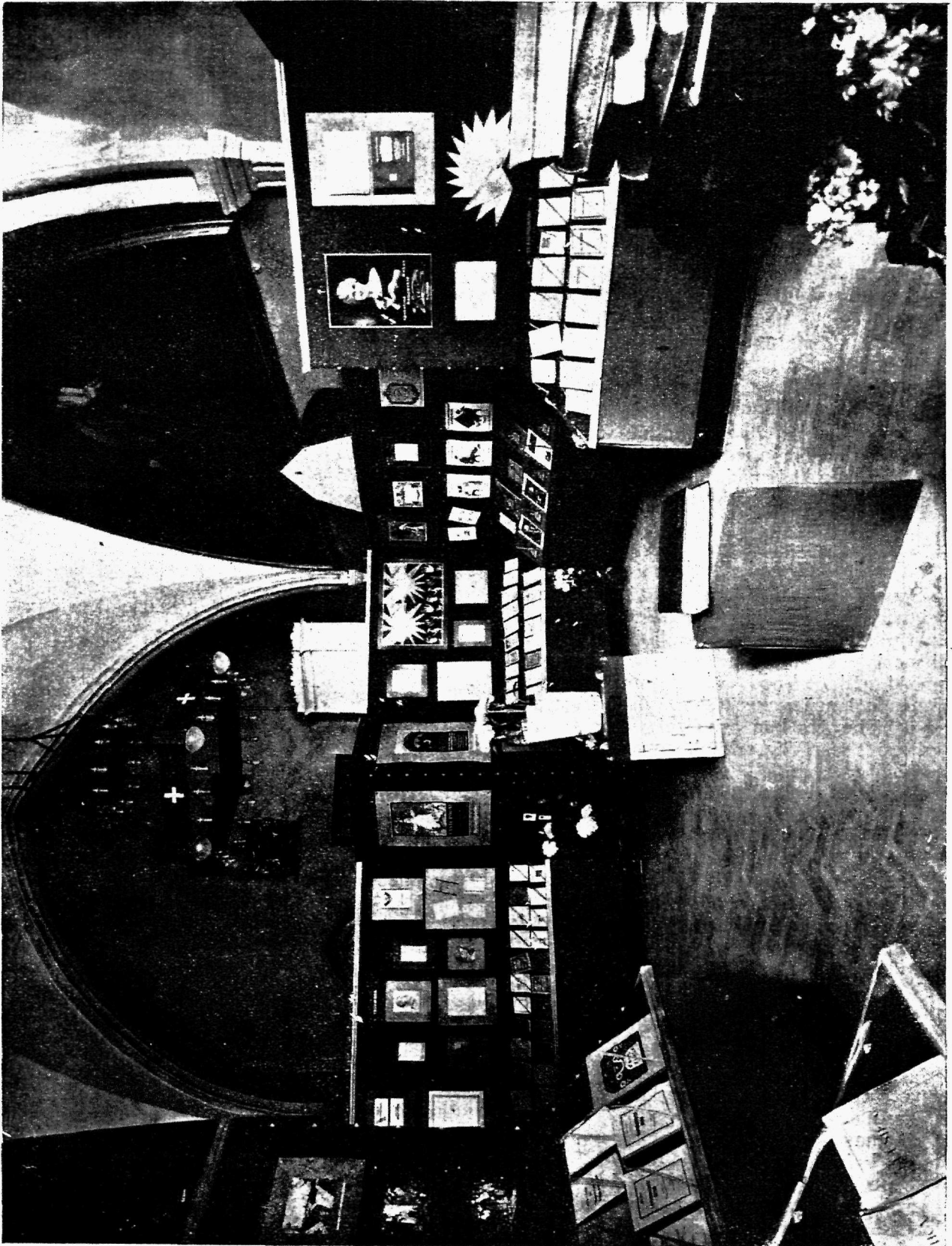
Väikesed ja suured kaluripoisid, kelle juuksed päike oli põletanud peaaegu valgeks, tumedate

*) Sitša Karaiskakis on sündinud Moshonisi saarel Väike-Aasias ja kuulub praegusaja paremate Greeka kirjanikkude hulka.

nägudega nagu bronks, siledade sääremarijadega nagu puutükid, mida meri aegajalt välja heidab, jooksid siia ja sinna, imetledes iseäralikku nähtust.

Hele rõõm kiirgas nende tarkadest silmadest. Nad läksid nüüd kaugele merele, nii kaugele, kuhu harilikult kergesti ei jõudnud parim ujujagi. Nad kastsid oma niisked jalad porri, nii et kaugelt näis nagu kannaksid nad musti saapaid.

Vähid ronisid kartlikult oma aukudesse, kuid poisid tõid nad siiski välja ja murdsid nende sõrad, sest kui need loomad jahimeeste sõrmetsi tabasid, siis võis poistega asi halvasti

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühiseuse („Päevalehe“) väljapanekud näitusmessil,
Börse viikseses saalis. I a h i n d.

Foto Argus.

minna. Seda teadsid poisid väga hästi. Sellel rannal olid nad näinud ilmavalgust ja ühekski päevaks polnud kadunud nende vaateringist mere rohekassinine värv. Juba kätkis — kilpkonna eluhoones — nägid nad päikesekiiri mangievat veega. meriveega omi hau risutud. Soolast merilõhna saatsid välja nende kehad, nõnda et arvata võis, et nad on sündinud merivahust. Vanemad poisid õpetasid nooremaid. Nad näitasid neile kaljupragusid, kus pesitsesid metsikud tuvid, ja auke liivas, kus peidus olid konnakarbid. Nad tundsid kõikide kalade nimed, keda nad iga hommiku korvidega paatidest kandsid.

Nende ja ka nende vanemate ilm oli suur merirind, mis ulatus Mavzimiti eelmägestikuni. Seal algas lõpmatu meri, määratusuur veeväli, ja kalurid arvasid, et maailm lõpeb seal kauguses, kus taevast ühineb veega.

Ükskord eksis siia maakohta keegi paremini rietatud herra, ja siis said nad kuulda, et kuskil on suured linnad, kus elada võib hästi ja mõnusasti. Nende arvates oli see muinasjutt.

Iga kahe päeva järele tulid kauplejad, ostsid nende kalad mõne trahna eest ja töid järgmisel korral seda, mis nad elamiseks vajasisid.

Suured männid, õlipuumetsad ning merikaldad veetlesid neid inimesi rohkem kui suurlinnade rikkus ja hea elu. Nende kalurite jumalgi oli merimees. Merd austasid, armastasid ja kartsid nad. „Vood võivad mu neelata...“ oli nende igapäevane ütetus. Ja hallpea preester õnnistas iga kuu esimesel päeval suurelt kivitrepilt meriliiliate kõmbuga seda märga elementi.

Merilahe algul oli väikene saar. Kui põhjatuultest pütsutatud meri vahutades nagu sõjaraatsu selle vastu tormas, siis oli see tihti tundidekaupa lainetega kaetud. Veel suvelgi olid siin näha soolajäänused. Valge süljena seisid nad igalpool, isegi kabelis püha Nikolause pildil, mis oli pühendatud merimeeste kaitsjale.

Kui meri nõnda mässas, siis löid kalurid endi pruunide kätega risti ette. „Aita, püha Nikolaus, ja murra tormi viha.“ Ja tõesti jäi merilahe kohe maru vaiksemaks. — — — — —

„Lalas, see on lastele meelt mööda,“ ütles vana Karukos, olles pahane selle ebahariliku mõona üle.

„Armas Jumal kingib meile viljanurme,“ vastas Lalas.

„Nurmed kõlbavad maarottidele. Meie juures pole vahet minu ja sinu omanduse vahel. Vennad sellesama taeva all ja neilsamadel voo-gudel ilma aiata ja piirita. Kas peame selleks

kulutama need mõned aastas, mis siin elame, et jagada endi vahel maad, merd ja taevast?“

Soolane aur laotus igalepoole kuni puudeni, mis palistasid randa. See tungis kaluromnidesse ja tegi kõik asjad niiskeks. Ta laskus

keelele. „Isegi hinges võis teda tunda.“ Limana mähkis ta end kõige ümber.

Lorit, vesilind, lendas lainete kohal. „Lori mu, lori mu — mu sahk, mu sahk!“ kaebas ta.

Vana Karukos jutustas kaluritele selle linnu loo:

Lorit oli enne talumees. Ühel päeval, kui ta parajasti oma lõunauinakut pidas, varastasid merineitsid ta adra küljest saha ja ta valu tegi neile veel nalja. Ta otsis saha igalpool, ei leidnud aga seda kusagiltki. Lõpuks tuli ta rannale, istus kivile ja kurtis oma kaotuse üle. Merijumal halastas ta peale ja muutis ta vesilinnuks. Nüüd lendab ta alati lainete kohal ja hüüab: „Lori mu, lori mu — mu sahk, mu sahk!“

Nii jutustas vana Karukos sellel päeval kaluritele.

Metstuid lendasid suurte parvedena kaljupragudest välja. Vastasolevad mäed „I dio Adelfules“ ja „Tu lagu Taftia“ aurasid nagu oleksid nad raskesti hinganud. Lõpmatu meri oli nagu surnud. Päike, punane, veripunane läks oma rohekassinisesse paleesse, et pühitada seal näkkidega rõõmupidu. Ka kalurküla oli punane ja läikis nagu õlimaal, millele langeb hele, punane kuma.

Tagaseina moodustas sinine meri, mille maatri pintsil oli piiranud punaste viirudega. Ka mägede kohal olid punased jooned. Võis arvata, et meri tahtis tuld püüda.

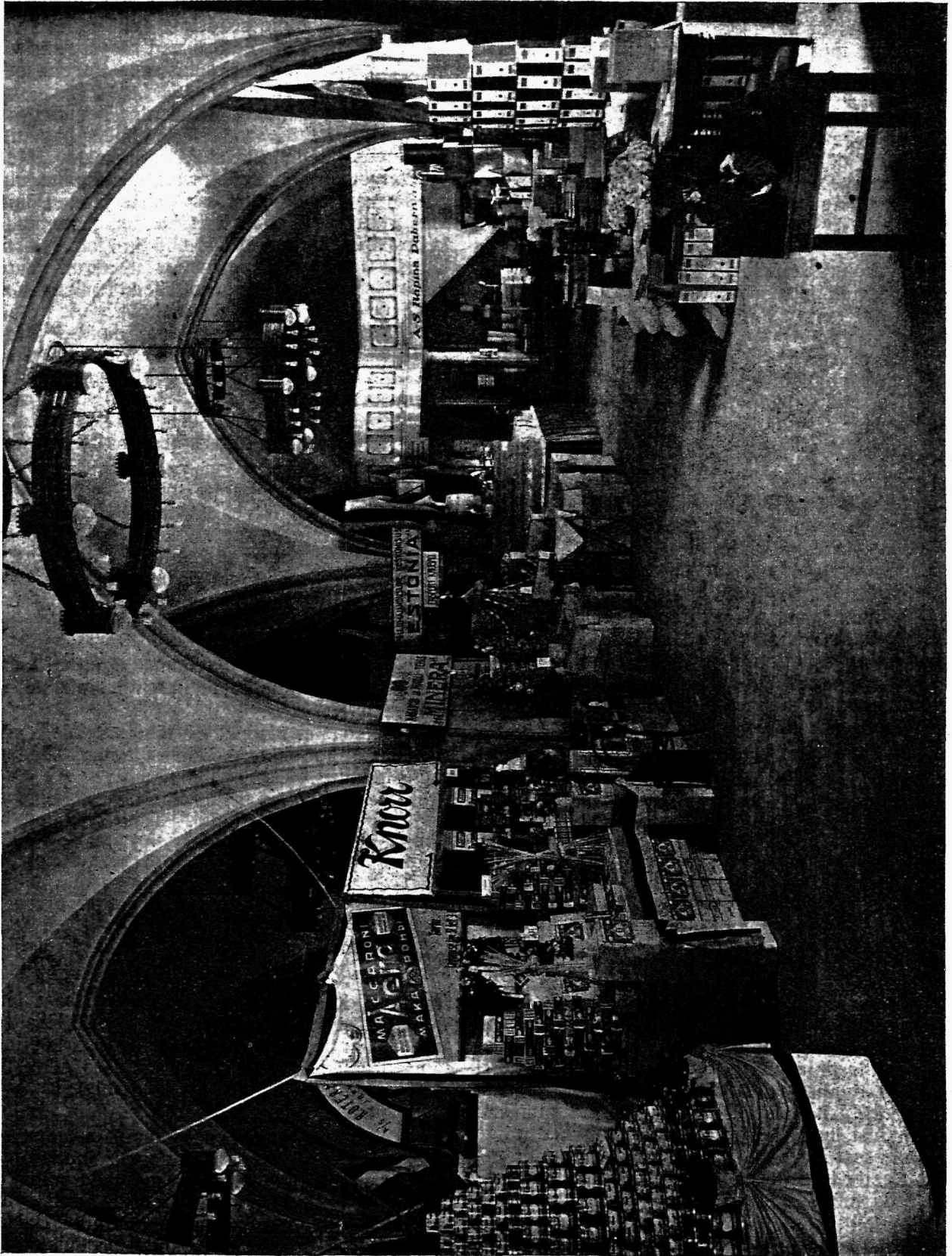
„Maaler on täna peaaegu liig palju punast värvi sinna peale pannud,“ sõnas vana Karukos iärelmõttlikult. „Ainult meie silmavalged on päike veel värvimata jätnud. Ja see mõõn...“ pomises ta. — — — — —

Kesköö. Äkki tõusis värske tuul, mis varsti kasvas tormiks. Aknaluugid liikusid siia ja sinna nagu kartes musta kurjavaimu lähene-mist. Võib olla, oli see aga kalurite kaitseingel, kes tiivadega vastu aknaluuke tagudes märku andis lähenevast hädaohust.

Silmapiilguga olid kõik ärkvel.

„Oh Jumal, oh Jumal, täna õhtul tuleb jälle tants,“ ütles vana Milkes oma naisele. Ta avas onni madala akna ja vaatas välja. Lendavmao hingeõhuna puhus tormi tuppa ja kustutas õilambi.

„Naine, ärata Stratis! Tuul läheneb vahutava nõiana.“ Ta pani mantli selga ja läks välja.

Näitusmessi osa Tallinna Börsesuures saalis.

Foto Argus.

Pigimust öö. Nagu must müür. Tahtnult sirutas ta käed ette.

Tormi mõrgas ikka hirmsamini ja kui ta kaljupragudesse ning koobastesse puhus, siis kostus iseäralik muusika nagu tuhandetest plekkinstrumentidest. Aegajalt langesid ka mõned jämedad vihmapiisad. See polnud preester pühitsemislehvikuga. See oli mere kurj vaim, kes kütkest päästis õnnetuse.

Näis, nagu peksetaks merd tuhandete piitsadega. Ta põles ja sisises ning viskus vihaseks maale. Hirmsa raksumisega oleks nagu kaljud kokku langenud. Täielik põrgu. Vesi oli tunginud juba kõrgete tammidele; mis kalurid olid ehitanud oma onnide kaitseks meritõusu vastu.

Keset seda põrgulikku müra kostusid kalurite ehmunud hüüded:

„Noodad on läinud! Lained viivad nad kaasa ja käristavad kaljude otsa puruks.“

Naised, käes väikesed laternad, nutsid tasa ja nende hinged alandusid palvele.

„Hea merivaim, aita meid! Meie ainus varandus on kadunud, me ei saa enam teenida, lapsed surevad nälga...“

Mõned kalurid katsusid paatidesse hüpata, tormi pärast aga oli see võimatu.

Nii möödus tund suurimat piina. Meeleheitlikult vaatasid kalurid märga pimedusse. Nad sarnanesid tontidele, nende silmad välkusid laternate süngel valgusel. Laternad ise, aetud ägedast tuulest, kõikusid nagu meeleheitel siia ja sinna.

„Meie oleme kadunud! Mingit pääsmist!“

Vana Karukosil jätkus igatühe jaoks mõni trööstisõna, vaatamata mure peale, mis koormas ta hinge. Ta kandis eneses kõikide kannatuse, sest kõiki armastas ta ühetaoliselt.

„Karukos, ma ei kannata seda enam välja,“ ütles Mikes. Meie seadsime endi noodad püügiks valmis. Kui veetõus nad röövib, siis võin hakata kellegi lamburi sulaseks. Parem upun, kui et seda sündida lasen.

Otsustavalt hüppas ta paati. Temaga ühes ta poeg Stratis, valgejuukseline, habemetu noormees, keda tüdrukud nimetasid „Melopita“, meekärg, ja kelle pruut, ilus Pipina, uhke oli sarnase peigemehe omamise üle. Lõpuks läks kiikuvasse paati ka Chilimis, tugev mees, kelle liikmed sama kõvad olid kui lodja paksud lauad. Tugeva käega haaras ta aerud. Ühelgi kaluril polnud nii tugevad käed. Haikala lõualuud oleks ta võinud ära kiskuda.

Ükski ei suutnud neid tagasi hoida. Varsti olid nad pimedusse kadunud. Aegajalt võis veel näha laternat, mis oli kinnitatud paadi ninna. Naised põlvitasid, mehed seisid ristic kätega vaikides. Kõik sulas üheks palveks, mis selle hirmurikka öö pimeduses tõusis taeva poole.

Alles järgmise päeva õhtul vaibus torm. Taevas oli veel pilves ja must. Vana Mikes seisab oma onni ees ja kuivatab soolase käega pisaraid, mis voolavad ojadena.

„Nad puhkavad nüüd mere põhjas, need vaerad. Mina jäin ellu: Jumal ei jaga oma andeid õiglaselt, ta saadab meile mõndagi head, kuid ka palju kannatust.“

„Ära vaeva end! Uppunud kalurite laibad ujuvad seal all kuldkaladena,“ ütles niiskeil silmil vana Karukos.

„Pimedas ei pannud me tähele, et meie püha Nikolause kabelist mööda sõitsime. See oli meie hukatus.“

„Eile ütlesin, et päike ainult meie silmavalged värvimata on jätnud. Täna on need punased nutust ja leinast, täna, mil kõik on must.“

Tõlk. —ht.

REALISTLISEST KIRJANDUSEST.

OTTO MINOR.

Mõne aasta eest paistis, nagu hääbuks Eestis realistline kirjandus, sest uusromantismi mitmevarjundiga voolud, mis enamasti võõrsilt, modernkirjanikkude järelaimamisel Eesti pinnale toodud, püüdsid realistlik kirjanikust „külajutte“ lämmatada ja „tõsisist“ moodsat kirjanikust luua; see ei ole aga „kahjuks“ täide läinud, sest praegu tõstab realistline kirjandus Eestis julgelt pead ja ajab ilusaid õisi, nagu seda mõnede kirjanikkude töödest näha on.

Realistline vool, on kirjanduses seltskonna elu kujutus: ta on faktide luule, mis ennast

fantaasia kergemeelsest järeljooksimisest lahti öeldes tõsist elu vaatlema hakkab. Realismi võit romantismi üle tekkis teaduse võitude läbi. Realismi ilmumine kirjanduses oli üldise ümbermuutuse tundemärgiks, mis Euroopa seltskonna meeles tõusis:

„Teie kirjeldate niisugust inimest, nagu see teie vaatlemisel paistab, aga mina ihaldan teda niisugusena kujutada, nagu ma teda näha tahaksin.“ Sellega määras George Sand vahe enese ja tema aja kuulsama kirjaniku Balzaci vahel. Ja need sõnad on kõige paremaks uue

kirjanduse voolu määramiseks, mis romantismi asemele astus.

Realism oli samasuguseks revolutsiooniks romantismi vastu, nagu see omal ajal klassitsismi vastu oli. Kõige esmalt mõjus teadusline sihtioon kirjanduses kirjaniku peale, tema poolt kujutatud nähtustes. Ebaklassitsismi voolu valitsuse ajal pidi kirjanik oma loova tahtmise teatud seaduste alla paenutama, mis kirjanduses valitsesid. Hooviseltskonna maitse ja akadeemia poolt väljaantud seadused olid kirjanikule kõige kõrgemaks mõõdupuuks. Romantism tõstis luuletaja isiku kuudmata kõrgusele. Tema seadis kirjaniku ettekujutuse tõsistest elust kõrgemale. Realist — kirjanik — ütleb ennast akadeemilistest reeglitest lahti, samuti ka mõne mõõduandva ringkonna maitsest. Tema lähineb tõelole erapooletult ja objektiivse vaatlejana, nagu loodusteadlane ja ühesuguse tähelepanuga õpib ta kõiki nähtusi tundma. Loodusteadlased on kõik kallid: põlised puud ja kleepivad veetaimed, loomade kuningad ja vaevalt nähtavad putukad. Niisama on ka realistlikele kirjanikule ühesuguselt tähtsad: kuningate lossid, vaeste hurtsikud, kõrgemad hingelised elamused ja alatamad mõtted; kangelased ja kurjategijad; inimarmastuse suurteod ja igapäevased väikesed mured. Kõik need on ühehinnalised ja ühesuguselt tarvilised dokumendid.

Vaate muutusega, missugust osa kirjanik mängib, muutusid romantilise loomingu pealligutajad: tundmus ja fantaasia. Realism liigkas need elemendid nende õigele kohale, mis tõsise elu vaatlemist ja kujutamist segasid. Realism seadis tundmuse ja fantaasia asemele teaduslike analüüsi. Realistlik kirjanik ei korja ainult fakte, vaid püüab otsida nende vahet, nende üksteisest rippuvust, et nende seadusi kindlaks määrata. Niisama nagu positiivne mõtteteadus, sirutab realism oma ettenägemise ainult nõnda kaugele kui kaugele inimese hingeelu vaatlemine temale lubab üksikasiade juurest üldiste seaduste juure minna. Ainult niisugustes piirides avaldub kirjaniku isik; tema poliitilised ja sotsiaalsed vaated tekivad faktidest nende järeldusena. Kirjanik — realist — õpib enne olukorda ja elu tundma ja siis teeb alles väljavõtted ja sünnitab omale poliitilised ja sotsiaalsed ideaalid. Kirjanik — realist — võib olla parteiinimene, aga ainult selles mõttes, nagu oleks ta teatud teaduslike ilmavaate poolehoidja.

Realismi üks peajoontest on kirjanduse poolt puudutatud mitmesuguste osade täpisele kujutamisele. Kirjanik — realist — püüab, niipalju kui võimalik on, dokumente koguda ja

neid täielisemalt kirjeldada. Aialugu pole millalgi niisuguseid viljarikkaid kirjanikke tunnud, kui realismi õitseajal. Kümned, sadanded teosed jätsid niisugused kirjanikud oma aja ja järeltulivatele põlvetele, milles tõsine selleaegse seltskonna elu end peegeldab. Zola ja Balzaci romaanid sünnitavad terve raamatukogu. Millalgi pole kirjanduses niisuguseid peensusi kujutatud, kui realismi ajajärgul. Ehitusi, uulitsaid, riideid ja kangelaste väikesi harjumusi kujutatakse nõnda hästi, et see kõik elavate piltidena silmade ette kerkib.

Uued sihid ja uued ülesanded, mis ilukirjandus omale üles seadis, mõjusid ta väliskuju peale. Kirjanduse ala suuresti laiendades muutus realism niisuguste kirjandusvormide vastu vaenuliseks, mis kirjaniku vabadust püüdis kitsendada. Luulevorm kaotab kordkorralt oma tähenduse ja romaan, see kõige vabam kirjanduslik kuju, saab kirjanikkudele — realistidele — kõige armsamaks vormiks. Romaani raamidesse oli võimalik mahutada kõige täpisemaid kirjeldusi, teaduslike uurimusi ja luulelike elamusi; romaan muutus sagedasti teaduslikeks väitekirjaks. Teaduse lähenemine kirjandusele polnud millalgi nõnda tunda, kui realistlike romaanis, mis pärast teda isegi „eksperimentaalseks“ nimetati.

Realistlik vool ilukirjanduses vastas täielikult selle proosalise aja teaduslikele ja materialistlikele küsimustele. Ta sünnitas enne kirjaniku-tüübi, sünnitas uue õhkkonna ja uued kirjandustegevuse tingimused; tema tõj kirjaniku taevast maa peale; saladuspitsar kadus ta otsaesist; ta tungis elu ja võitluse karestikku; tema loomist hakati hindama nagu teisi väärtusi.

Luulelised kalduvused, vaimustus ja inspiratsioon, mis luuletajat prohvetile lähendasid, leiavad endile tarvilist hindamist enam ja enam ainult kitsastes ringides, kuna energia, tööarmastus, hoolas elu tundmaõppimine ja teaduslike teadmised kirjaniku karjееris suurema tähenduse omandavad. Kirjanduse ringkonna laienemine nõuab kirjandustööliste arvu suurenemist ja kirjanduspõllul algab mõistuste ja talentide võistlus tööstusvõistluse viisidega. Ande puudust tasutakse visadusega, vastase mahategemisega ja nurgataguse ürgitsemisega. Raha, mis kõigi väärtuste mõõdupuuks, sai nüüd ka kirjanduse karjееri edasitõukajaks. Kirjanik, kelle elus kuulsus ja vaesus lahutamata kaaslastena ilmusid, hakkab uue kirjaniku tüübile ruumi andma, kes oma kuulsuse kergesti rahamärkide peale üle viib. Kirjandus muutus teenistusabinõuks. Luuletaja, kes pilvedel elas, kes oma puhtale vaimustusele andus, mis maapealsetest mõtetest

vaba oli, jäi haruldaseks asjaks. Ta võis en-
nast ainult rikaste sõprade abil, kui neid leidis,
üleval hoida. Aga niisugune tüüp on harulda-
ne. Uue aja kirjanik elab uulitsal ja isegi kõige
suuremad anded, geniaalsete tööde loojad, kes
oma vaimlise üleoleku kõrguselt kuulsuse tüh-
juse peale vaatavad ja rahvahulga kohut põl-
gavad, mürgitavad oma puhast vaimustust lä-
kastavate uulitsa aurudega ära. Rahvahulk,
kes kirjaniku teoseid ootab, möiuv kirjastaja,
kes on huvitatud nende teoste ostust, suure
rahvaliku ajalehe vestekirjutaja, see uulitsa
kuningas, ori, ühtlasi silmakirjateener, anderi-

kas väljendaja ja massi piiramata maitse sea-
duseandja, — vaat' missuguste elementidega
tuleb uuema aja kirjanikul tegemist teha. Isegi
sarnane luuletaja, nagu Baudelaire, see kõige
elavam puhta kunsti esitaja, kihvtitati uulitsal
hingamise läbi ära. Luuletaja, kelle kallale
arvustustega langetakse ja kelle üle rahvahulk
(lohe) nuriseb, hakkab oma kutse üle kahetse-
ma; tema ei kurvasta selle üle, et ta eluhõlpsu-
sed ära kaotab, mis kordaminek ja rahvahulga
tunnistamine annavad, tema kaotab usu oma
tegevuse tõe sisse.

KOGUST „PASHA NAERAB“.

RODA RODA järele H-a.

Iskender Pejgamber piiras kord tugeva
linna ümber. Peagi oli too tornijooksuks
küps — kui äkki ühel hommikul sõjariistus
naised vallile ilmusid, et linna kaitsmisest osa
võtta.

„Jätkem siin võitlus,“ ütles Iskender Pej-
gamber, „selle sõjaväe vastu on meil võimatu
võidelda. Võita poleks mingi au ja alluda
oleks häbistav.“

*

Kolm kõrgemast seisusest türklast tegid
ratsasõidu mägestikku, et loodusilu nautida, ja
igapähele neist oli kaasas teener.

Teenrid laotasid isandate ette murule eine
— ja kui isandad söönud ning joonud olid, hak-
kas igaüks neist oma teenriga kiitlema.

Esimene ütles:

„Kui mina oma teenrile praegu ütleksin:
Hüppa sellelt kaljurüncalt alla kuristikku! —
ta teeks seda silmapilk.“

Siis ütles teine:

„Ka minu oma ei viivitaks.“

Ja kolmas:

„Minu teener on selleks seitsmekordselt
valmis, kui ma seda soovin. Tehkem korraks
katset.“

Esimene ja teine türklane kutsusid oma
teenrid ja käskisid neid üksteise järele kuris-
tikku hüpata. — Mõlemad teenrid kuuldasid
sõna.

„Kas ka sina valmis oled, ori,“ küsis kol-
mas türklane, „oma elu ohverdama truuduse
tõenduseks?“

„Aga,“ ütles teener, „mitte ainult mina pole
valmis kuristikku minema — ka meie eesel ei
viivitaks sinu sõna kuulmast.“

Sõnas, asus eesli selga ja hakkas tood kur-
ristiku poole ajama.

Eesel galopeeris oma ratsanikuga kuni kur-
ristiku ääreni, seal — peatus. Küll jagas tee-
ner oma ratsule nii paremale kui ka pahemale
hoope, ajas ja hüüdis ja kannustas teda — eesel
ei liikunud paigast.

Siis ütles teener:

„Aga, mina olen sulle oma heast tahtest
tõenduse toonud — mind pole sul põhjust kar-
ristada. Eesel aga ei taha minna. Tema on
süüdi — tema vastu pöördugu su viha.“

„Jäta eesel rahule,“ ütles Aga ja andis käe-
ga märku lakkamiseks, „miks peaksin mina
teda karistama, kuna tema ometi meie seits-
me hulgast kõige targem on?“

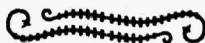
*

Araabia vürst Numan ibni Mansur oli mõt-
teteadlase Muajdi teostest nii vaimustatud, et
nende loojat palest palesse näha ja temaga läh-
hemalt tutvuneda soovis.

Ta läkitas karavaani välja Muajdi't enda
juure tooma.

Kui nüüd õpetlane — ebameeldiv, inetu,
tusane ja kasimatu — vürsti ees seisis, vaat-
les Numan ibni Mansur teda mõtisklevalt ja
sõnas:

„Mine tagasi oma koju, võõras! Uskusin
sind ainult nõnda kaua, kuni sind veel ei tun-
nud.“

VALLALISTE MAKSUSTAMINE AJALOOLISES VALGUSTUSES.

H. NORMANS.

Viimasel ajal on eriti ajakirjanduses asjaolu rõhutatud, nagu oleks meie rahval tõsist hädaohu karta, kui kodanikkude rohke surevus ja vähene juurekasv praeguses tempos kestab. Muuseas arvatakse vähese rahvaarvu juurekasvu põhjuseks ka nähtust, mis avaldub maaelanikkude linnadesse valgumises, kus muutunud oludes pole võimalik suuremat perekonda rahuldavalt toita. Ka suguhaigus ja mitmeid ühiskonna pahesid on arvesse võetud. Üldiselt aga üsna vähe tähelepanu on meil pühendatud n. n. vallaliste maksustamise küsimusele, vast ainult mõned üksikud asutused ja isikud on siin omavahel sellekohaseid mõtteid avaldanud.

Huvitav on, mis üksikud riigid ajaloos ära teinud oma kodanikkude arvu tõstmiseks ja riigi heaolu kindlustamiseks. Tarvitseb nimelt märkida, kuidas aastasade vältel paljud riigid rahva väljasurevuse ärahoidmiseks ikka ja jälle uuesti tagasi on tulnud n. n. vallaliste ehk poissmeeste maksustamise küsimuse juure.

Juba Plato oli Saksa teadusmehe Ludwig Bucki järele soovitanud, et kõiki mitte abielus olevaid mehi teatud määral maksustataks. Spartas pidi iga terve meeskodanik, kes 24 aastat vanaks saanud ja mitte veel polnud abiellunud, rahatrahvi maksma. Mõnda isegi nii kaugele, et parandamatuid vanapoisse Herkules'i templisse kokku aeti, kus siis „istuma“ jäänud naiskodanikud neis igatsust abielu järele keppide abil püüdsid õhutada.

Ka Roomas olid olemas maksud vallalistelt. Perekonnad, kus kolm ehk rohkem last võrsus, olid keiser Augustuse ajal täiesti vabad igasugu maksudest. Riigikassa puudujääkide katmise eest pidid poissmehed hoolitsema. Tõsi, seadus, mis vallaliste maksu alla heitmise ellu kutsus, tõi nii tugeva vastuseisu seltskonna poolt esile, et juba avalikkuse mässu hakati kartma, ja riigijuhid olid sunnitud seadust mitmeti muutma ja pehmendama.

20. a. enne Kr. oli Roomas vallalistemaks juba jõusse astunud, kuid selle peale vaatamata kasvas poissmeeste arv iga päevaga. Et sarnasele kasvule piiri panna, anti Roomas 9. aastal enne Kr. niinimetatud Lex Papia Poppaia välja. Selle seaduse põhjal piirati parandusõiguses kõiki noormehi, kes 25 aastat ja neide, kes 20 aastat vanaks olid saanud ja kel veel perekonda polnud. Kuid tagajärgi polnud ka siin, kuna parandamatud poissmehed avalis-

kult seletasid, et perekonna ülalpidamine palju kallim tuleb kui vallalistemaksu tasumine.

Siis otsustati karmimaid abinõusid tarvitusele võtta. Poissmeestele keelati auametite andmine ja ka teatrites pidid nad kõige halvematel kohtadel istuma.

Keskajal muutus võitlus vanapoiste vastu palju ägedamaks. Hollandimaal hakati meeskodanikku vanapoisiks pidama, kui ta 50 aastat 3 kuud ja 3 päeva vanaks oli saanud. Ja kuna sarnane vanapoiss „Jumala seaduse peale vaatamata“ abieluseisusest lugu ei pidanud, kaotas ta õiguse oma varandusega kui omanik toimetada.

Veel raskemaks muutus vallaliste seisukord pärast 30-aastast sõda. Oli näiteks Elsass'is mees 30 aastat vanaks saanud ja aasta jooksul kolmekordse magistraadi meeletuletuse peale vaatamata, mitte veel naisemeheks hakanud, võidi ta häbiposti külge siduda ja mädamunadega üle külvata. Peale selle kaotas ta oma varanduse, mille ainult vaimuliku poolt väljaantud laulatustunnistuse põhjal tagasi võis saada.

Päris kummalise trahvi oli välja mõelnud Nürnbergi magistraat. Ta sundis iga noormeest, kes 26 a. vanaks saanud ja iga leske meest, kes 2 aasta jooksul teist naist polnud võtnud, kolmveerandi oma sissetulekust linnale maksma. Kui vallaline isik seda ei teinud, paigutati ta vangitorni palja vee ja vähese leiva peale, — ajani, kuni ta nõusoleku abiellustamiseks avaldas.

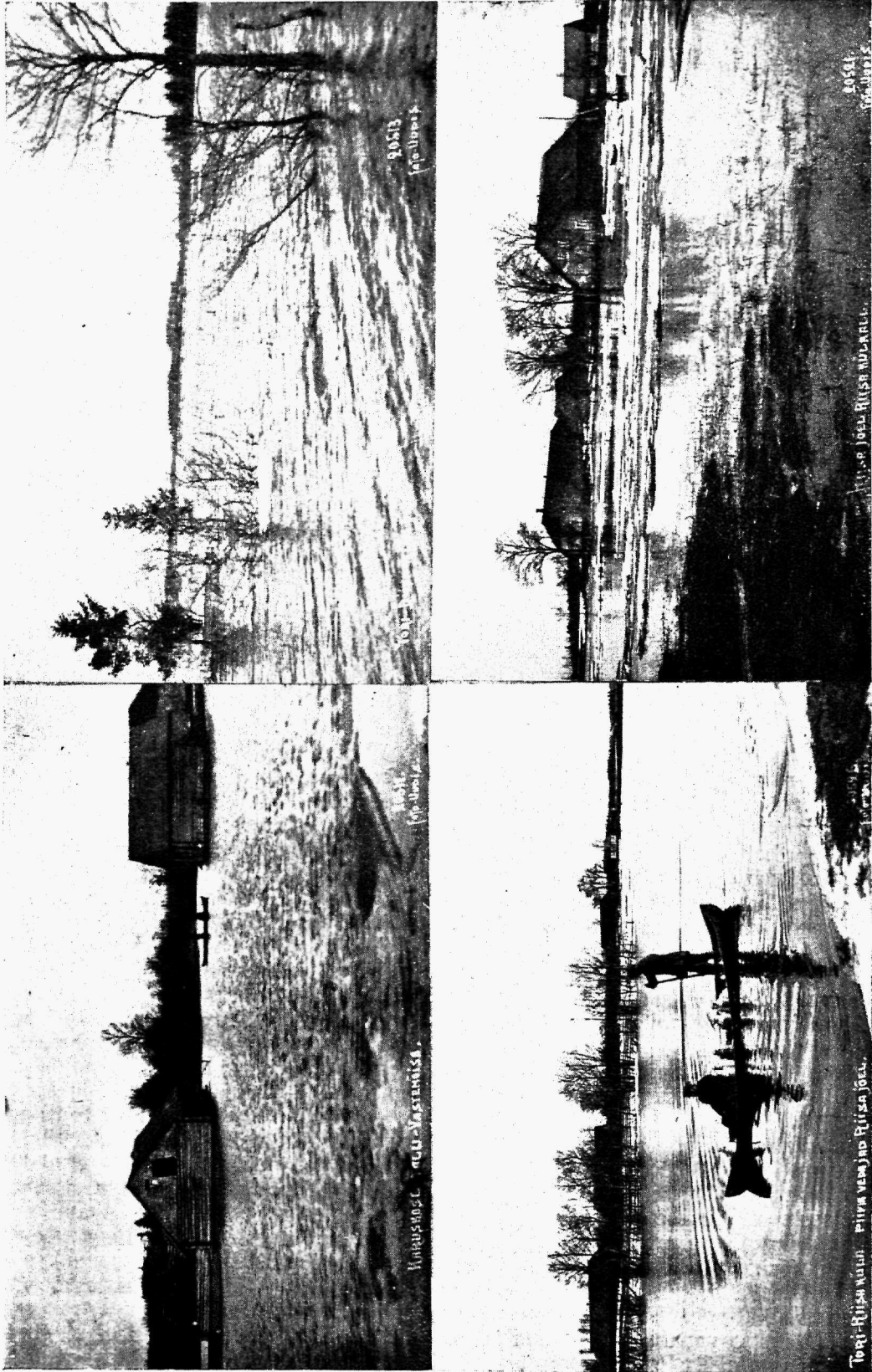
Hannoveri ümbruses oli 18. aastasajal poissmehi nähtavasti väga palju. Sellest tunnistavad mitmed seadused, mis karmuse poolest küll midagi enam soovida ei jätta. Ühe sarnase seaduse järele aeti igal mehel, kes 41 aastat vanaks oli saanud ja kes tõendada ei suutnud, et ta 42. eluaastal abiellub, juuksed, habe ja vurrud habemenoaga maha. Süüalune anti turuplatsil töötavale magistraadi habemeajajale üle, kes juba ühtki juuksekest ei näole ega pealaele ei jätanud. Kuid seega polnud karistus veel lõppenud. Neile oli kõvasti keelatud paruka kandmine, ka ei tohtinud keegi neile midagi turul müüa, samuti polnud söögimajade omanikkudele lubatud karistatud vanapoistele toitu ehk jooki anda.

Ka Thüringenis oli keskajal vallalistemaks läbi viidud. Kõik, kes 25 aastat vanaks olid saanud, soo peale vaatamata, pidid

KEVADINE VEEPUTUS RIISA JÕEL 1924. a. KEVADEL.

Veeputused on Tori „Riisa“ külas igal kevadel ja ka muidu suuremate sadude ajal harilikkeks nähtusiks. Neid tekitab veerikas Halliste jõgi, mis voolab Navesti jõkke (Pärnu jõe haru).

Foto Uudis.

- 1) Karuskose talu. Paatide abil toimetatakse majatalitust.
- 2) Riisa niitudel on kõikjal, kuhu silm ulatab, vesi.
- 3) Põim viiakse meiereisse lootsikus, mis ühest puust rahutud, väga kerge liikuma, aga ka ümber minema.
- 4) Kevadine jääminek Riisa jõel.

Riisa külas tõuseb vesi Halliste jõe kevadise veerohkuse tõttu üle kallaste.

valitsuse heaks 6 krossi maksuma. Huvitav on selle juures, et Thüringenis vallalistemaks kõigile seisustele, mida tolle aja kohta haruldaseks nähtuseks tuleb pidada, maksev oli, ja teda olid sunnitud tasuma nii ministrid ja vürstinad kui ka käsitöölised ja talutüdrukud.

Saksamaa vabalinnades olid vallalistest maksustatud kõik meeskodanikud, alates 30. eluaastast, kuna valitsuse ringkonnad arvamiselt olid, et nemad varanduslikult enam kindlustatud kui perekonnaisad — ja rahvaarvu suurenemise eest ei hoolitse.

Inglismaal maksid vallalised kuningas Wilhelm VIII ja kuninganna Anna (1689—1740) valitsemise ajal 1 shillingi aastas. Ka Serbias oli kuningas Milan katsumud vallaliste maksustamise kaudu oma riigi rahaasjandust parandada.

Kanaada kolonisatsiooni ajal, 17. aastajal, katsusid ka prantslased Uues Ilmas poissmeestemaksu läbi viia, et sel teel kiiremat rahvaarvu suurenemist oma asumaa del teostada. Selleks saadeti väljarändajatele terved laeva täied noori neide järele; kes nende hulgast endale eluseltsilist ei leidnud, pidi raskesti kannatama. Suured maksud ja teised kitsendused sundisid peagi kangekaelseid abielluma. Perekonnaisad aga olid mitmeti eesõigustatud seisukorras. Ka hakati Kanaadas lasterikastele perekondadele preemiaid maksuma, abinõud tarvitades, mis praegugi veel Prantsusmaal maksev.

Väga huvitava seaduse viisid läbi aastat 25 tagasi tütardega õnnistatud emad Põhja-Ameerika Ühisriikides, Oregoni osariigis. Selles seaduses oli muuseas paragrahv, milles nõuti, et iga vallaline mees, kes Oregoni osariiki elama asub, 3 aasta jooksul kohustatud on sealt päritoleva neiu kosima. Kes kolmanda aasta lõpul kihlatud pole, aetakse osariigist välja ehk... see kõlab muinasjutuliselt, kuid on tõsiasi... puuakse üles. Ja tõesti läkski asi mõnel üksikul juhtumisel nii kaugemale, et parandamatuid abieluvaenlasi hakati pooma. Kuid juba silmust kaelal tundes, avaldasid nad veel viimasel silmapilgul oma nõusoleku 4 nädala jooksul abiellumiseks. Paljud aga olid sunnitud Oregonist lahkuma, kuna rikkamad ja jõukamad kartuses oma varandust kaotada paremaks pidasid mõne osariigi tütreaga vaimuliku ette ilmuda.

Veel imelikum seadus oli maksev Massachusettsi osariigis. Seal oli iga vallaline mees kohustatud ühe aasta jooksul maha laskma 3 varest ja 6 kuldnokka ja nende pead võimudele esitama. Ainult laulatustunnistuse ettenäitamine vabastas neid sellest tülikast kohustusest.

Argentiinas on vallalistemaks 1907. aastast maksuma pandud, mis 25. eluaastaga algab ja iga järgmise aastaga suureneb. Argentiina seaduse järele on kohustatud vallalistemaks tasuma ka lesed, kes 3 aasta jooksul peale esimese abikaasa surma veel pole abiellunud.

Mis veel vallalistemaksu suurusse puutub, siis oleneb see Inglismaal 17. aastasajal seisusest. Hertsog, näiteks, kuni 60. a. vanaduseni maksis mitusada naelsterlingit, krahv vähem, kuna alamad klassid õige pisikese summa oma poissmehepõlve mõnususte eest olid kohustatud maksma. Maksualused olid kodanikud 30 kuni 60 eluaastani.

Saksamaal viidi poissmeestemaks lähedasse ühendusse sissetulekumaksuga ja rahvaarvu suurendamispoliitika küsimusega, kuna ta sissetulekumaksule juure lisati.

Reuss'is Saksamaal nõuti seaduse põhjal, mis 21. novembril 1911 maksma hakkas, üksikutelt meestelt kui ka naistelt, kelle sissetulekud 3000—6000 margani ulatusid, 5% vallalistemaksu sissetulekumaksu lisana, kel üle 6000 marga sissetulekut oli, 10%. Suuremaid vahesid ei tehtud.

Isikud, kes kord abielus olnud, olid maksumust vabad.

Mecklenburis maksis iga 30 eluaastast ülejõudnud meeskodanik, kel ühtki hoolealust pe-

rekonnaliiget polnud, sissetulekumaksu 25% kõrgemalt. Oldenburis olid vallalised kohustatud sissetuleku juures 2000 margast peale 20—40% riigi heaks tasuma. Austrias kõikus protsent 10—15 vahel, olenedes hoolealuste arvust. Ka Preisimaal on küsimus arutusel olnud, kuigi ta lõpulikult veel pole läbi töötatud. Seal ollakse aga mõnel pool arvamisel, et vallalistemaks mitte 10 ehk 25% sissetulekust ei tohi olla, vaid sama suur nagu summa, mille perekonnaisa ühe ehk kahe lapse peale välja annab.

Nagu toodud materjaalist näha, pole rahvaarvu kindlustamise alal abinõust — vallaliste maksustamisest — siiski üheski riigis kuigi tähelepandavaid tagajärgi saadud, kuna küsimus liig tõsine ja kaugelgtki mitte lihtne, kuuludes sotsioloogia ühe seni lahendamatu küsimuse valda, mille põhjalik käsitlemine selle kirjutuse raamidesse ei kuulu. Ka meil Eestis ärgu loodetagu vallaliste ja abieluvaenlaste maksustamise ehk mittemaksustamise küsimust liig kergelt võtta.

KAKS ERAKONDA.

I

Asutatud on Palunõmme küla paar inim-põlve tagasi postimaanteest paarikümneend versta kaugemale soode ja rabade taha suure metsa kubemesse. Ei ole ühtki aastaaega, mil-lal sinna hõlpsalt pääseks. Talvel on tuher tee turjas ja umbes ja suvel langeb ratas ühest august teise, nii et üksainus voorgi purustab parema vankri. Kevadest ja sügisest ei maksa kõneledagi, sest neil ajal jätavad palunõmlased isegi oma surnud matmata.

Kui kedagi Palunõmmest vankriga alevis või vallamaja juures nähakse, siis jätkub sellest hulgaks ajaks jutuainet.

Tähendasin, et Palunõmme on vana paar inim-põlve. Vanal ajal lautus seal metsakurus kanarpikunõmm ja raba ääres võhmad, millel kasvas kividur sarapuu ja mõni okslik tamme-jäss. Edasi alanes maapind päris rabasooks, mille mättad punetasid hilissügisel ülekülvatuna veripumastest jõhvikatest. Siis kees sooserv noortest tetredest, kes seal täitsid pingule oma pugud, sest polnud neid hirmutamast kütid ega kõvasüdamlised karjapoisid, kes panevad maha saakavalalt kätikuisse mätaste vahele paelad. Ka tegid hundid heameelega pesad soo servale pajurädisse ja talve tulekul kuul-dus Palunõmme võhmastel sagedane huntide ulumine.

Tol ajal — vanal ajal — oli Palunõmme ma-

hajäetud ja põlatud paik, aga nüüd oli seal juba paar inim-põlve külla.

Seda mäletasid aastakümnete eest raugad, habemed hallid ja seljad vajutatud elukoormast küüru, et Ristikivi herra kutsus kord Niine küla mehed mõisa.

„Vaadake mehed,“ ütles herra, „mina võtan kohad teie käest ära, sest ma künnan üles teie põllud, kapsaaiad ja eluasemed ja asutan endale sinna karjaimõisa.“

Mehed ehmatasid nii, et nende keelepaelad kangeks jäid. Keegi ei saanudki sõna suust.

„Seda olen teile nüüd ütelnud ja nüüd te siis teate,“ ütles kõrk herra ja käskis mehed välja minna.

„Aga kuhu siis meie peame minema,“ ütles üks meestest.

Teie võite endile mujalt kohti otsida.“

„Kust me neid kohti siis leiame,“ tähendas uuesti esikõneleja.

„Jah, kust neid siis leiame,“ kordasid teised.

„Mina seda ei tea,“ lausus herra. „Nüüd siis teate, mis mina teen.“

„Aga kuidas siis kohad ära võetakse? Meie ja meie isad on ju neid harinud, koristanud ja hoidnud. Kuhu siis peame minema?“

„Jah, ega meil ole kohta, paika kuhugi minna.“

„Kas inimesed siis võidakse nii ilma mööda laiali loopida hulkuma ja kerjama.“

Siis vaatas mõisnik vihaselt ja ta pigistas oma silmad pilukile ja keerutas pikki vurrusid. Ta silmadest kargas välja vihane säde.

„Kas teie tahate mulle vastu panna. See on minu maa, võin teha, mis tahan. Ja nüüd kasige välja!“

Nii lõppes tookord jutt, mõisas aga seega ei lõppenud veel asjakäik.

Kui see teatavaks sai, tõusis Niine külas suur nutt ning hädaldamine. Oli neid, kes hüüdsid oma hädas Jumala poole, oli neid, kes kirusid ja vandusid musta kuradi, aga oli ka neid, kes läksid vägeva herra vastu kohtusakste ning kubernerit juurest õigust otsima. Kuid kõik need ülalnimetatud abinõud ei aidanud, ja kui aeg tuli, lähenesid võimsad käed ja loopisid tühjaks majad, köögid ja saunad ja kui inimesed liig kaua Veskimäel oma kolihunnikute keskel kükitasid, kihutati nad sealtki minema.

Viimasel hetkel tuli kaheksal Niine küla peremehel hea nõu. Nad läksid mõisa, langesid põlvile herra ette, kaapisid ta kintsu ja palusid endile laialdase mõisa piirkonnast maalapikest. Kui siis sulas pikapeale herra vali siida, ütles ta nõnda: „Ma olen armuline teie vastu, olgu küll et teie seda kaugeltki pole ära teeninud oma kangekaelsuse ja tõrgese meelega. Ma annan maa teile tarvitada Palunõmme laane ja Sikusoo vahel. Sinna võite endile uued talud teha.“

Ja nii asusid kaheksa Niine küla meest Palunõmmele. Ennem oli seal metsavahi koht, aga nüüd oli ka seegi ammu juba taluks ülenatud.

Nõnda oli siis Palunõmmel üheksa talu. Kõik nad olid hobuserauakujuliselt poolringis suure metsa kurus. Iga talu oli selles poolringis nagu naelapea, mis taotud aastate jooksul kanarpiku ja halli sammalt kandvasse maapinda.

Teati ka seda kõnelda, et esialgu hõõgunud Palunõmme peremeeste rinnus viha ja viim ja nad otsinud ja kuulunud salamahti, kuidas võiks Niine küla rammusat ja viljakandvat maad tagasi saada. Aga et sarnast iha ei tohitud avalikult piiksatadagi, siis rauges ta aegade vältel. Pärastisel põlvel polnud Palunõmmel enam sääraseid soove, ei igatsustki eemale asumiseks, sest nad olid muutunud päris palunõmlasteks.

Palunõmlased elasid omaette elu (ja nad oskasid leida siit, mis neid köitis ja sidus oma sündimispaiga külge. Kui talvel mässas vihane põhjatuul ja pani tantsima tuisusambad taeva-laotuseni, siis oli Palunõmmel vägeva laane kubemes tasane ja vaikne. Siis hüüis palu-

nõmlane püssiga võhmastiku äärt mööda ja tabas lumel valge pehme villaga jänese või jälle toreda kasukaga rebase. Aga oli ka ette tulnud, kus palunõmlase kuul tabas hundikutsika või jälle põdravasika ja sarnasest saagist kõneldi isekeskis kiitusega. Oli neid Palunõmmel, kes tõid kirikust ära püha pahuleiva ja sellega arstisid oma püssi. Selle käest ei pääsnud siis terve nahaga ükski elav hing.

Kui kevade tuli, löid võhmastiku kase ladvas tedred kudrutama, nii et kõmises nõmm ja laanes laskis oma lohisevat kahu vana isametsis, saba taga torus. Kui päikesekiired vee soo lõmpides soojaks tegid, tõusis seal ööd läbi välttev vali konnade kontsert, mille sekka laskis metskits oma õõnsat mühinat.

Kõiki neid häáli, eluavaldusi ihaldas ja igat- ses palunõmlase hing ja tingimata poleks ta endal seal sugugi hea tunnud olewat, kui need oleksid puudunud.

II

Palunõmme üheksa talu olid seatud poolringis ridamisi teeääre, kuna nende esiuksed vaatasid vastu lõunat suure soo poole. Viimasel ajal muutus see tee nahkjaks painduvaks, aga kui oli kuum ja puhus soo poolt lõunatuul, siis vajusid palunõmlase puupõidadega rattad sügavasse liiva ja rusketel ja tõmmudel härjapommidel tuli tublisti pingutada, vedades rasket koormat.

Noil ajal tarvitati rauda Palunõmmel peajasjalikult sirpide, viikatite valmistamiseks ja saapakontsade kindlustamiseks, kuna vankrid ja reed kindlaks tehti tammepeuu nagade ja noorest saarest painutatud väärtide abil. Viimasel ajal leidis teed Palunõmmele ka rauast rattavits, aga suurt poolehoidu ta siiski ei suutnud võtta. Raudvitsaga ratas vajus palju sügavamale pehmesse ruskesse liiva ja metsast läbikäival kuusejuurtest konarlasel teel hüples ta palju vihasemalt kui puuratas.

Aastat kümmekond tagasi põles Palunõmmel talutubades veel tüüühukene männipuu peerg ja suits otsis teed välja ukse kaudu. See peerg puistas laiali valgust ja soojust ja ta niistet ja naaskelteravad tulekeeled oskasid ette kuulutada igasugu ilmu. Kulus ära neid sulgkergeid ja pea läbipaistvalt õhukesi peerge igal ööl hea kandam, sest Palunõmme pere- naised ja neid istusid tihti voki taga kuke- lauluni. Kui siis pika talve järele kevade tuli, rippusid laiade räästaste all hutjadel rohked lõngavilhid ja hommikust õhtuni käisid käär- puud ja lõksusid teljed.

Nõnda muretses Palunõmme küla endale igapäevase leiva, kattus ja oli endaga rahul.

Kui tuli kevade ja löid õide võhmaste ääres

NÄITED SAKSA SKULPTUURIST.

Kõige moodsam skulptuur: „Kontrapunkt“. Herzog.

toomingad ja pihlakad ja all sooserval kraavikallastel kollendasid varsakabjad kuldkangastena, siis puhkes Palunõmmel mehine elu. Küla vahel liivasel murul pandi liikuma ketas ja see lendas vägevate viskete hool nii, et üle pea lendasid mureda karga tükid. Keda ketas või kurn oma pöörasel jooksul tabas, või kes julges hullumeelselt ta takistuseks panna elu kaalule, see sai muhu, mida pidi pärast külma rauaga suruma nädalate kaupa. Kiljed kuuldusid vainul koiduni. Teisal piramiidikuuliste kadakate vahel karati kõval nõmme kargel tantsu ja kiire liikumine pani noorte tüdrukute südamed valjusti tuksuma ja surus nende põsed täis värsket helepunast verd. Kusagil kolmandas kohas oli jälle tehtud lõke murule ja selle ümber istusid vanemad mehed, suitsetasid mõnusalt musta Vene tubakat ja nende juures viibisid hatul takus pükstega poisikesed, kes ahnelt kuulasid lugusid mitmelt poolt maailmast, tontidest ja kodukäijatest. Juhtus ju ka olema sarna-

seid mehi Palunõmmel, keda saatus oli aastateks välja kiskunud rabade tagant, ja need teadsid siis palju huvitavat kõneleeda sellest laiaist ilmast.

Kui siis saabus sügav öö, väsisid ketta ja kurniviskajate käsivarred, kiippus juba hing kinni jääma pöörasest tantsust ja vanemad inimesed lausuvad: „homme on tööpäev,“ siis tühenes pikkamisi vainu. Siit ja sealt kuuldi laialivalgujate laulus üksikuid hiiüdeid vaikselt suviöös ja varsti vajus laaneäärne küla sügavasse unne.

Oli küll veel kuulda üksikust kambrist või lakast kuuma, kirglikku sosistamist, lubaduste andmist, töotust. Ja kui Palunõmme tugev jõulised tüdrukud sääraseid töotusi uskusid, siis ei kahetsenud nad seda pärast silmaveega, nagu see mujal oli harilik. Ütles ju isegi kord Pühapiiri õpetaja: „Palunõmmelt ei tule küll ühtki pruuti, kes oleks väärt altari ees pärga kandma, aga ometi on nad korralikud inimesed.“

Enne monopolij tulekut oli Palunõmme lõuna pool otsas, seal, kust tee keerab läbi kuusiku soo poole, Kruusamäe kõrts. See oli madal, suitsunud, väikeste räpaste akendega ja roostetanud sagaratel logiseva uksega majakene. Lühikeseks püगतud taras habemega ja vimmas pihaga Ado Karp istus ka vanemate meeste mälestusajast saadik ööd-päevad letti taga ja andis viina ja õlut igale mehele oma heaksarvamist mööda. Mõisaomanik tähendas, et Kruusamäe kõrts lipsab talle kiitsaka ahtra lehma eest ja viist oli sestki küll, sest harva juhtus talvel võõras teeline sinna veidi kõntis sõrmi soojendama ja leivakotti valla päästma.

Laupäeviti-pühapäeviti kogusid palunõmlased kubinal kõrtsi ja siis istuti esmalt pikal letil seinä ääres, aga pärast mürtsutati tantsu päekivisel põrandal. Tuli ju ka seda ette, et südamliku vestmise järele Saueaugu Taavet surus põidlad Laane Reinu silmi, nad siis veidi aega vandudes ja viskeldes põrandal üksteist nagu armastuses kaenas hoidsid, Rein Taaveti raskest habemetarast välja kiskus siiku habeme suuruse tordi — aga siis oli kõik jälle möödas. Peale seda, kui kõrtsi kukk õrrel esimest korda laulis, läksid Taavet ja Rein seltsis koju ja see oli ükskõik kumb kumma pool viitis osa hommikupoolsest ööst sügavas unes. Ehk olid Palunõmmel pulmad, varrud või matused, siis võttis pidust osa kogu küla; muist piduvõõraid oli küll kušitud, teised tulid ise ja lõpuks olid nad üheõiguslikud kõik.

Palunõmme elu jooksis samuti, nagu alt soost läbijooksev madala lausik põhjaga soojõgi. Ta pind oli alati pigimusta peegli taoliselt tasane, ainult mõni murdunud juurikas või kevadisest jääst kantud puukront sünnitas

vahetevahel vee pinnal väikese keerutuse ja virvenduse.

III.

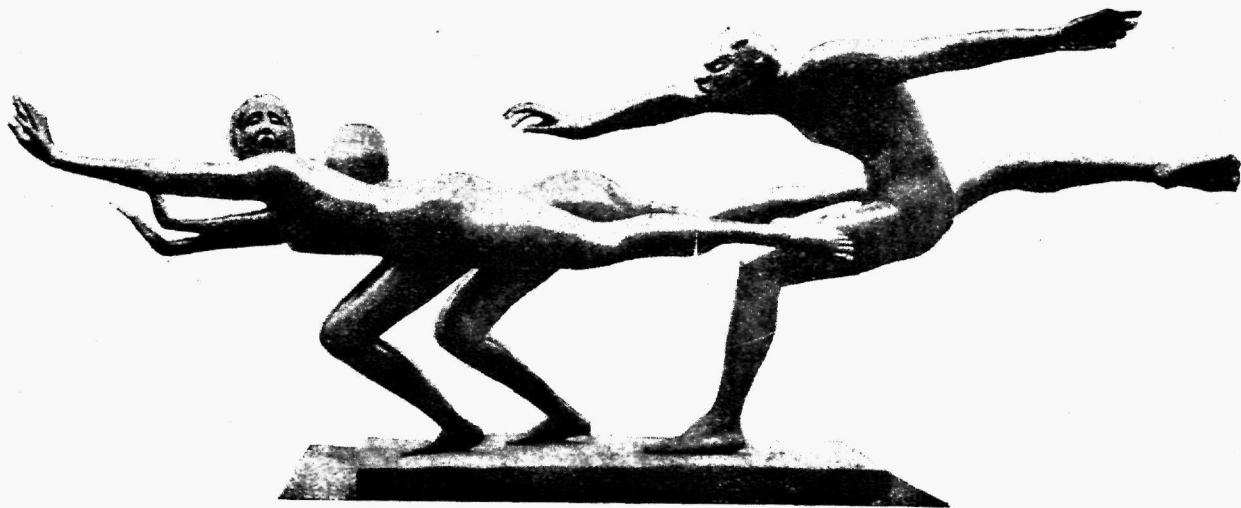
Küla lõunapool otsas kõrtsi taga peitnes männisalu taha pooleldi liivamäkke kaevatud väike Allika saun. Seal elas vana Jaak, kes oli pärit kustuma ähvardavast Hansu-Laasi perekonnast. Hansu-Laasi kohal elas veel Jaagu kõige noorem õde oma kahe tütreaga ja pooljõhkra vennaga. Ja kui Jumal neile inimestele kuidagi ei tee võimalikuks sigineda, siis ähvardab see perekond kaduda, mis oleks ju väga kurb.

Sellest on palju aastaid möödas, kui Jaak perekonnast lahkus ja endale kõrtsi taha mäe-veerule sauna ehitas. Sauna kõrval oli väike allikas, millest ööd-päevad selgeveeline tremeke välja niris. See allikas ei külmanud kinni ka siis, kui pakane kõigile jõgedele ja järvedele paksud kaaned pääle tõmbas.

Paljude aastate vältel oli Jaak endale Palunõmmel suure tähtsuse võitnud. See tõusis suuresti veel tollest ajast, kui leidis, et allikas annab terveksstegevat vett.

Kuidas Palunõmmel võimalik oleks elada Jaagu abita, seda ei osanud endale ette kujutada keegi. Ei läinud ei suvel ega talvel mööda ühtki päeva, kus vanameest poleks otsinud hädalised. Ka mõnikümmend versta kaugelt Randmetsa ja Laiajõe külast ja isegi võõrastest valdadest sammusid need Palunõmmele, kes ei pääsnud vabaks ohtudest, mis neid piinanud aastate kaupa.

Ja leidis siis seda häda, mille vastu poleks suutnud abi anda Allika Jaak. Juba vaade tema sinistesse, sõbralikesse silmi, mis vaatasid kõrgete hallikarvaliste kulmude alt, andis hädali-

„Naistejahil“. E. Encke.

sele tuntavalt julgust ja rahu. Ja kui ta avas oma suu ja laskis veidi ke muigele oma huuled ja ütles: „Noh, näita siia oma häda, külal saame talle vastu“, siis juba tundis inimene, nagu oleks keegi pühkinud õrnalt heilast kohast valu. Ja nüüd luges ta sõnu, vajutas allika äärest kolme mämi alt võetud murutükiga, või võttis jälle vett allikast, andis sellele terveks-tegeva väe ja lootis siis haiget. Kõik haigused pole ühesugused ja kõiki hädasid ei arstida ka ühteviisi.

Ja niiviisi ei rohtunud ilmaski jalgrada, mis viis Jaagu sauna juure.

Ja kui palju pole hädasid ja ohte elavate inimeste ja loomade hulgas. Hobusel ajavad üles hiired, lehmad jäävad puhutusse, lambakarja tabab äkki säärane haigus, millele ei saaks otsa ega aru kõige targem tohter. Jookse aga vana Jaagu järele ja kui sa teda palud rutata, vaatab ta oma selgete siniste silmadega sulle otsa, ta vanal kortsunud näol lehvib vaevalt märgatav muige ja ta lausub: „Noh, pojakene-tütrekene — külal näeme.“ Siis toob ta allikast vett või võtab kaasa salvi, mis ta ise mitmesugustest metsa-, nõmme- ja soorohitud valmistanud ja tuleb arstib haiguse. Tihti ei pane ta kätki külge, piserdab oma terveks-tegeva rohuga, ja haigus on nagu pühitud.

Ka inimeste häda vastu pole vana Jaak sugugi vähem vägev. Sa keerled suures valus ja su rinde all või külje sees nagu põletaks tulega. Näed ju isegi, ihu sealt kohast otse helendab, nagu oleks ta sattunud kuumale raua vastu. Aga ta paneb õrnalt peale oma pehmed käed, surub ja ütleb: „Noh, katsu ikka kannatada, mis teeksid siis, kui oleksid pisukene põngerjas.“ Ja kohe tunned, kuidas veri haiges kohas hakkab lustiliselt voolama ja tahtmatult poeb su näole naeratus, läikigugi alles pisar laugel. Nüüd ta surub, silub ja paneb viimaks peale vägevast rohtu ja ütleb lõpuks: „Pole viga — külal näeme!“ Ehk on muidki inetuid hädasid. Seal jäid kusagile võhma äärele magama ja sattusid su kaela või palge peale maa-alused ja nüüd ajavad nad su keha urm-seks, nagu tõugud kuivanud männipuu pinna. Jälle pühib Jaak need ära nagu käega.

Kes suudab üles lugeda neid tuhandeid tõbesid ja hädasid, mis liiguvad elavate inimeste ja loomade hulgas ja mille vastu abi otsitakse Jaagult.

Aga ta on veel vägevam. Näiteks, kui siug sind nõelab, siis võib ta ka nii abi saata, kui ta haiget ei näegi. Kas võib keegi Lauri Liisu jutu juures kahelda, kui ta järgmist kõneleb:

„Olin oma pisukese tütreaga Hundiaugu laanes palukal. Seal hüüab laps: „Emm, emm, midagi turkas mu jalga.“ „Vaata ette, mis sa

astud siis oksa otsa,“ ütleb ema. Läheb natuke aega mööda, jälle hüüab laps: „Emm, emm, mu jalg valutab.“ Mis see siis — lähen vaatan. Kus see häda siis on? Helde püha taevas — lapse jalg juba paistes ja veidi ülalpool luupeksa kaks tärget, kus veel seisab tardunud verepisar. Sa püha Jumal — uss on last nõelanud, nüüd sain kohe aru. Aga, mis sa enam teed, laps laseb maha ja nutab: „Emm, emm, ma ei või käia, jalg valutab.“ „Sa armas taevas, katsu ehk saad käia.“ Laps katsub, aga laseb uuesti jälle maha ja nutab. Jalg paistetak silmähäatavalt. Mis muud, võtan ta sülele ja viin Hundiaugu metsavahi juure. Need head inimesed küll, aga mis võivad siis nemadki teha. Seda teavad ka nemadki, et ei tohi viia last tulimaja ja nii istun lapse juures küünis ja eks mul omalgi silmad vett täis. Armas Jumal, mis sa tahad teha, sest laps kisendab ühtelugu. Ja ikka rohkem ja rohkem paistetak jalg.

Tuleb öö ja kui kole see on, laps sureb sul käte vahel. Ja just kui oleks võetud inimese mõistus peast, et ei tule põrmugi meele vana Jaak.

Seal ütleb metsavahi Ann: „Helde Jumal, mis see on, laps sureb ju siiasamasse paika. Ja mingit abi ei mõista sa ka. Kui läheksid Allika Jaagu järele.“ Sina Issand — võtaks nüüd hullu, kus oli mu mõistus siinamaale. Ann jääb lapse juure ja ma lippan pimedal ööl läbi metsa nii, mis jalad kannavad. Räägin vanamehele oma häda ära ja palun teda kohe tulla. Ta annab mulle kapa ja ütleb: Mine too allikast vett. Kalliman kapa vett täis ja toon tupp. Seal ta loeb sellele peale, teeb tähekesi ja riste ja ütleb siis: „Joo nüüd see vesi ära, aga tilgatumaks.“ Sa püha taevas — joo nüüd korraga kapatäis vett ära. Ega inimene loom ole. Aga, mis ema kõik lapse pärast ei tee! Joon, joon, joon nii, et olen otse lõhki minemas ja joongi tilgatumaks. Nüüd ta ütleb: „Mine koju, pole su lapsel enam midagi.“ Süda ei usu, kutsun teda ikka kaasa, aga ta ütleb: „Mine aga peale, pole mul vaja tulla ühti.“ Ja lähengi ja mis ütlete: väriseva südamega astun küüni ja Hundiaugu perenaine ütleb: „Plüka jäi ennist magama.“

Ja nii see oli.

Nõnda elas Allika Jaak aastakümneid ja aitas Palunõmme rahvast ja loomi nende väikestes ja suurtes hädades. Inimesed oskasid olla tänu-likud, nii et haopinu Jaagu ukse eest ilmaski ei lõppenud ja siin-seal jäeti ta jaoks heinamaa-riba, kust võis talveks oma lehmamullikale toidust koguda.

IV

See oli ühel kevadel, kui juba sooteel pori oli tahenenud ja ratas enam ei vajunud rum-

muni, tõi küla põhjapool otsas oleva Tiidu peremees vanaldase abielupaari Palunõmmele. Too asus elama Tiidu uude sauna. Kohe käis külas jutt ringi, et vanamees on hoopis teiselt poolt kihelkonna servalt Siim Liiv oma naisega, kuulus ratassepp. Palunõmme ümbruses kasvas rohke mets ja siin oli küll hõlpsam muretseda igasugu tarbepuid, nagu sitkeid saari, kõvu ja tihedaid tammi ja läbikasvanud kaski — ühe sõnaga kõike, mis meistrimehetele vaja.

Olgugi, et võõra inimese asumine Palunõmmele eslotsa mingit muutust ei toonud, tundus siiski ta sealotek nagu õrn pisikene pind pehmes lihas. Oli neid, kes astusid uue elaniku poole, viibisid seal pikematki aega — ja siis oli nende puudumine vainult või kõrtsist isegi märgatav.

Kord tuli Tiidu peremees Laane Reinule külavahe teel vastu ja nende vahel sigines järgmine kõne.

„Tead, Rein, mis ma sulle ütlen. See meie uus elanik on ka tohter ja vahest paremgi kui vana Jaak.“

„Mis sa a'ad!“ hüüdis Rein.

„See on tõsi, mida kõnelen. See tuli üsna juhtumisi. Paari päeva eest jäi meie Jukust põngerjas öösel äkitselt haigeks. Kaebab teine kõhus kibedat valu ja karjub kui põrguline. Ähvardasin teist esmalt vitsaga, aga ei ühti — lõugab aga edasi. Kaua sa siis kannatad ja ei tea, palju selle hinge minemiseks siis sihukesel väetil vaja. Ega ole midagi, üks pea minema Jaagu järele. Kai tõmbab parajasti midagi ümber, kui Siim äkitselt tuppa astub. „Noh, kuhu siis perenaine nii hädaliselt jookseb, kas või mind vanainimest otsekohe ümber.“ Nii ta ütles. Kai räägib ära ja mis seal rääkida oligi, sest lõugas ju teine kambris edasi. „Noh, vaatame, mis lapsel viga,“ ütleb teine ja astub kohe voodi juure. Paneb käe poisi kõhu peale, silitab, näpistab ja enesel hullul teisel huuled liiguvad. Ja valu andiski järele ja poiss hommikuks terve kui purikas. Seletas teine siis veel üht ja teist, ütles hull kõik ära mis haigus ja kust tulnud, seletas nii pikalt ja laialt, just kui raamatust, nii et minu pea seda kõike kaugeltki kinni ei võtnud. Nõnda see kõik oli, mine nüüd tea ja aja need asjad õigeks.“

Kogunes sinna veel Saueaugu Taavet, Reinu Pärt ühes oma eidega, vanatüdruk Tiidu Reinujaagult ja veel paar poisijõmmi.

Tiidu peremees pidi oma juttu kordama.

„Ää nüüd aja niisugust lollust oma suust,“ hüüdis Reinu eit ägedalt. Jaagu juurest käivad kõik abi otsimas ja nüüd räägid sa, et teie saunaline veel paremini parandab.“

„Sina helde Jumal — see pole muud kui

inimeste eksitamine.“ hüüdis vanatüdruk Tiidu. „Tiidu rahvas tahab ainult Jaagu au maha kiskuda. Helde Jumal, see on ju otse risti patujutt.“

„Noh ärge te nüüd kohe pistke kähistama,“ tähendas Reinu Pärt. „Kes teab aga ka.“

„Ene mis sõgedat lori teie nüüd usute. Ja sina Tiidu peremees söandad seda rääkida. Kas ei võtnud vana Jaak paari aasta eest su seest ussi välja. Juba oleks sa ilma ta abita ammugi mätta all.“

„Ega ma seda ütlegi,“ kõneles Tiidu peremees. „Sellest oli mul ka Siimuga jutt. Ja teate mis ta ütles!“

„Noh?“

„Mis ta siis ütles?“

„Ta ütles, et uss ilmiski inimese sisse ei lähe.“

„Mingu põrgu oma jutuga. Nagu oleks nüüd ühel või kahel ta sees olnud. Eks ta tapnud aasta viie eest ju Tahumardi Kaie. Kai oli ise tunnud, kui sau ääres oli talle sisse veninud. Ja tema tuleb nüüd rääkima niisugust patujuttu.“

„Kuidas ta siis arstib?“ küsis Reinujaagu Toomas. „Ons tal ka need arstimise sõnad teada? Kas ta vaatab ka vee pealt?“

„See on mis ka mindki kahtlema paneb,“ kõneles Tiidu peremees. „Aga ta ütleb, et ta on õppinud arstimise raamatust. Kõikide hädade vastu olla ohud seal üleval. Ta näitas mullegi seda raamatut, aga või mina temast nüüd sain mingit tolku.“

„Uskuge nüüd teda, päris petis,“ kädistas vanatüdruk Tiidu. „Niisugune läheks külast minema kihutada. Ma ütlen — ühes kampas teised Tiidu peremehega.“

„Sa pea parem oma pool suud kinni!“ hüüdis Tiidu peremees vihaselt. „Võib olla, oled ise ehk peagi ta käest abi otsimas.“

„Ah sinul ükski õigus siin teistele ette valeda ja inimeste meeli laiali ajada. Mina oma jalga teile ei tõsta.“

„Ene nüüd, kellele sind vaja. Olen ammugi ütelnud perenaisele, et sind uksest välja viskaks — tühje jutte kannad ringi.“

Nüüd tõstis vanatüdruk Tiidu küla vahel säärased sõimu, mäherdust enamalt polnud kuulnud Palunõmme külas. Ta saiatas Tiidu rahva maapõhja, luges pika registri heategusid, mis ta neile teinud ja hüüdis taevast needust sarnaste inimeste pea peale.

Sellest päevast peale asus Palunõmme inimeste südamesse elutsema mingi pahareti-vaim. See sosistas kõrvu, ässitas hingedes ja riisus endise rahu ja hea läbisaamise. Tõusis jutt, mis tõendas, et Siim Jaagust olla palju

vägevam igasuguste haiguste arstimises. On sul venitisehüda või voolmed üleval või soolikad kusel, või on hobusel kuevkonn kurgus või lehmal puhutis või põrsad kõnnis — kõik need hädad pühib ta käega. Tal on kapis mitmesugused rohud ja raamatud. ta loeb neist tarkust hilja öösel kuni kukelauluni, ta oskab nõmmerohtudest keeta terviseteed, hautab männi kasusid ja sipelgapesi, millega parandab jooksjatõbe. Tal on otsata palju teadmisi, suur võim — igatahes on ta palju vägevam Jaagust.

Vist ei leidu enam kedagi külas, kes veel Jaagu juurest läheks abi otsima.

Teised olid hoopis teises arvamis.

Jaak on meile eluaja annud abi ükskõik missuguse häda vastu. Kas pole igaüks joonud ta poole, kui oli hädas kas inimene või loom? Eks ole teda aetud sajad korrad üles otse une pealt ja ikka tuli ta. Ja nüüd tuleb võõras külla ja üteldakse, et ta olevat palju targem. Tal olevat raamatud ja neist tema võtvat oma tarkuse. Aga kas pole see tarkus iust sama, mida Jaak juba ammu teab. Eks ole need raamatute kirjutajad pannud selle tarkuse kirja vanade tarkade inimeste käest. Eks teha ju kõik rohud nõmme- ja metsataimedest ja Jaak tunneb need kõik. Säärased jutud on ainult meelte segamised ja neid kõneldakse viha ja kiusu pärast.

Palunõmme küla jagunes kahte erakonda: ühed olid Jaagu poolt, teised Siimu poolt. Kus ilal kokku tuldi, olgu see vainul, põllupeenral, heinamaale minnes ja sealt tulles — ikka kaldus kõne Jaagu ja Siimu peale. Ja tahtmatult langesid siitpoolt, sealtpoolt sõnad, mis olid teravad kui nõelad, mis löid hinge vermeid ja nahaselt, tihti isegi sajatades mindi lahku.

Pühapäeva õhtul tõusis sellest kõrtsis tüli. Kumb on targem, kumb oskab paremini haigusi parandada, see küsimus kerkis seal jutu-

aineks. Inimeste meeled sattusid ärevusse, sest keegi ei tahtnud õigust käest anda. Mõnele andis õlu ja viin niivõrd julgust, et ütles teisele teotavaid sõnu ja tüli pääsis lahti kõrtsi madalas toas. Löödi puruks toolid, murti lahti laudad ja aknaklaasid purunesid. Mitmel jooksis mööda kulmu punane verenire alla, aga süda sundis teda oma vaenlasele kätte tasuma. Tülitsejate parv lahkus kõrtsitoast ja maja ees tolmusel teel jätkati kisklemist. Mõned murtisid aia seest teiba ja löid sellega hoope. Viimaks said Jaagu poolehoidjad võidu ja need kes Siimu ülistasid pidid taganema. Aga taganejad hüüdsid veel ähvardades, et nemad seda kätte tasumata ei jäta — oodaku aga parajat aega.

Küla jagunes kahte erakonda ja kumbki pool tahtis enda poole tõmmata neid, kes veel kõhkleksid. Kihutustööd tehti. Olgugi et Siim ja Jaak enam polnud kõne peamine, kuid viha oli istutatud mõlema erakonna vahele ja see ajas nüüd lopsakalt õisi. Jõuti isegi sinnamaale, kus hea polnud üksi liikuda, sest vastased võisid sind tabada.

Elu külas võttis uue kaju. Tehti aiad ette oma põllu- ja karjamaal osadele, et naabri loom sinna ei pääseks. Kui naabri loom oma põllult leiti, aeti ta kohe kinni ja kohus pidi asja lahendama. Igal valla kohtupäeval istusid Palunõmme mehed vallakohtu ootetoas põrnitsedes üksteise peale altkulmu ja oodates sõnalausumata oma järke kulli ette astumiseks. Enne oli neil kohtutee tundmatu, aga nüüd ei lasknud nad ühtki kohtupäeva mööda. Olid loomade tülid, piiritülid, kaebust tõsteti varguse, teotuse, söimamise pärast. Ei saanud sammugi astuda, kus poleks esile tulnud kokkupõrkeid, millele järgnesid tülid ja kohtukaebused.

Ja nõnda astus Palunõmme küla uude ellu.

J. Mändmets.

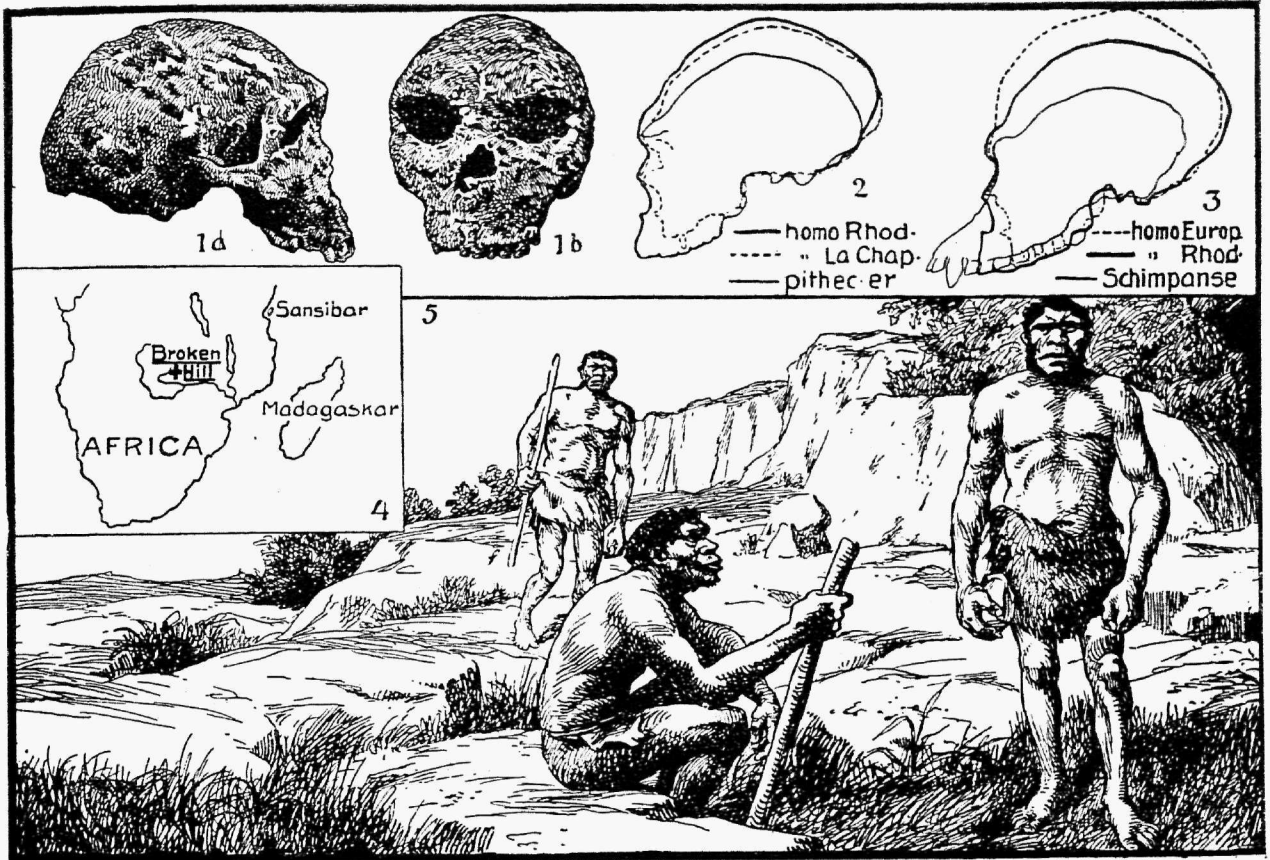
KÕIGE VANEMAD INIMESED.

LUTZ MÄCKEN'i järele.

Inimese ajalugu näiteks Saksamaal on meile vaevalt 2000 aasta kestuselt tuttav; mõningais teistes Euroopa maakohtades ulatub ta aga veelgi mõni 1000 aastat enam tagasi (Itaalia, Greekamaa). Sellest veelgi hilisemast ajast on olemas mõnesuguseid teateid Ida-Aasiast (Hiina), rikkalikumalt voolab aga ajalooallikaid Ees-Aasiast ja Egiptusest. Kuid ka siin ei ulatu usaldusväärsete andmete aluspind kaugemale 3000 a. enne Kristust. Sellest edasi kuulub uurimusalala juba ürgajaloole, mille ulatus igal maal isesuguse kestusega. Amee-

rikal on piirikiviks ajaloo ja ürgajaloo vahel Kolumbuse leiureis — hoolimata vikingite sõitudest ja Perua jutustustest — ja enne kolumbusaegse Ameerika uurimislugu puutub ju tihedalt kokku Euroopa ürgajalooaga, mida ka nende uurijaskonna ühised kongressidki tõendavad. Mõnede ajalootute rahvaste, nagu polaarrahvad ja austraallased, suhtes on ürgajalooline uurimus peaaegu kuni meie ajani mõõduandev.

Ürgajalugu ei kõnele ei aastarvudest, ei kangelistest ega riiklikust tegevusest, kuid

Pilt 1. Aafrika ürginimene Broken Hillist Rhodesias.

1a ja 1b leitud pealuu. 2 ja 3 pealuu ümbrusjoone võrdlus teiste pealuu ümbrusjoontega ahvidelt ja inimestelt. 5 Forestier ja dr. Woodward'i järele joonistatud maastik ürginimestega.

seada enam ta pakub andmeid kultuurajaloolist küljest.

Kas pole meile tänapäev Pompeii varemed vana Rooma riigi tundmaõppimisel sama tähtsad kui Liviusse ja Tacituse raamatudki?

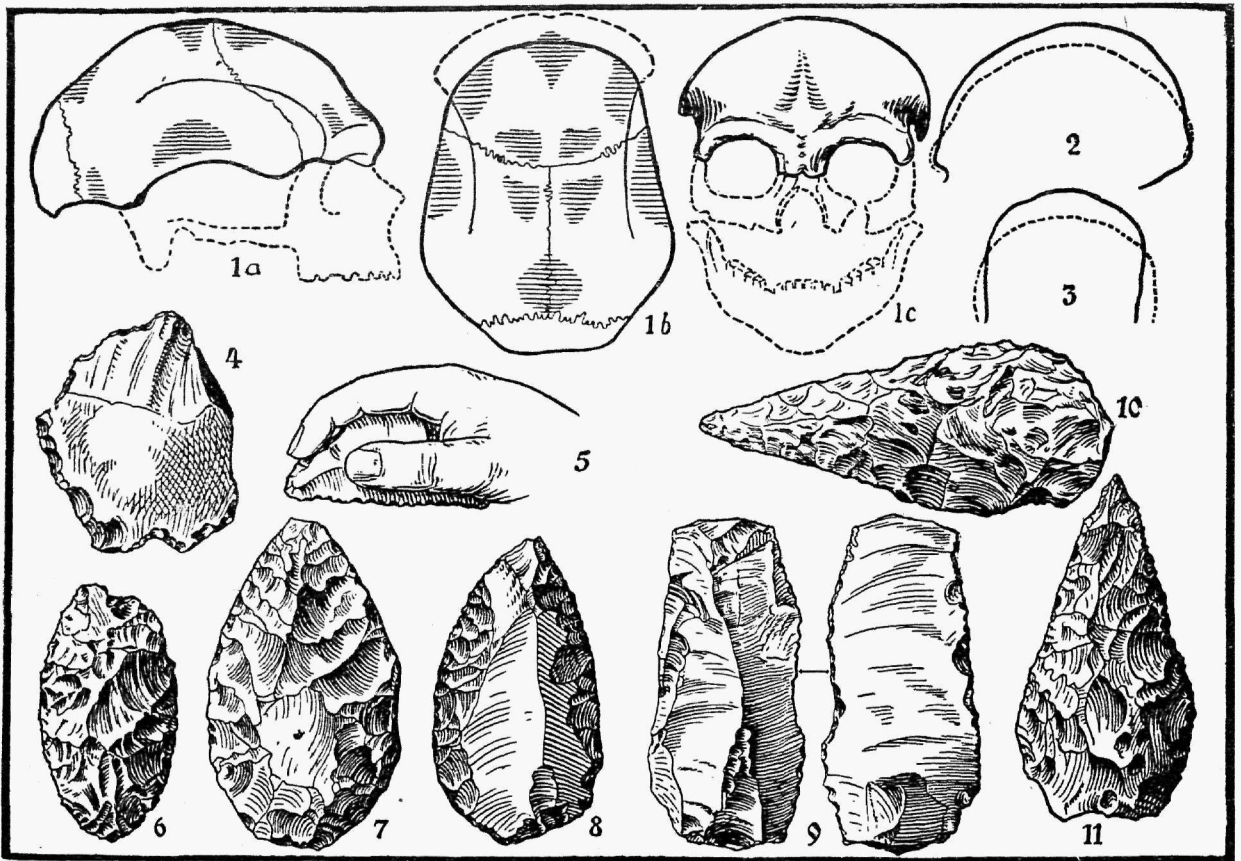
Kuna ajaloos arvestame aastasadadega, tuleb meil ürgajaloos seda teha sama palju aastatuhandetega. Oli vaevarikas töö kõigi maade leidudesse aja suhtes teatud määral korda luua. Siin pidi ürgajaloolasel olema kindlaid geoloogilisi teadmisi ja töötamisviisi piinlikumat täpiseksust. Tänapäev ei võeta ühtki luukere oma leiukohalt enne, kui ta kohe samas paigas pole päevapildistatud. Uuima katse ajalootu inimese ajaloost ülevaadet anda tegi Stuttgart'i isamaalise muinsuskogu direktor prof. dr. P. Gössler.

Selle ülevaate järele on esimesed inimesed jäänud elumärgid pärit jääajast: see lõppes 20000 kuni 25000 a. enne Kr. Küsimuse, kas elas inimesi ka juba varem, tertsiäär ajal, jätab Gössler lahtiseks. Kõige vanemaks leitud inimjäänustest oleks nii Heidelbergi inimese alumine lõualuu (leitnud a. 1907), mis pärit esi-

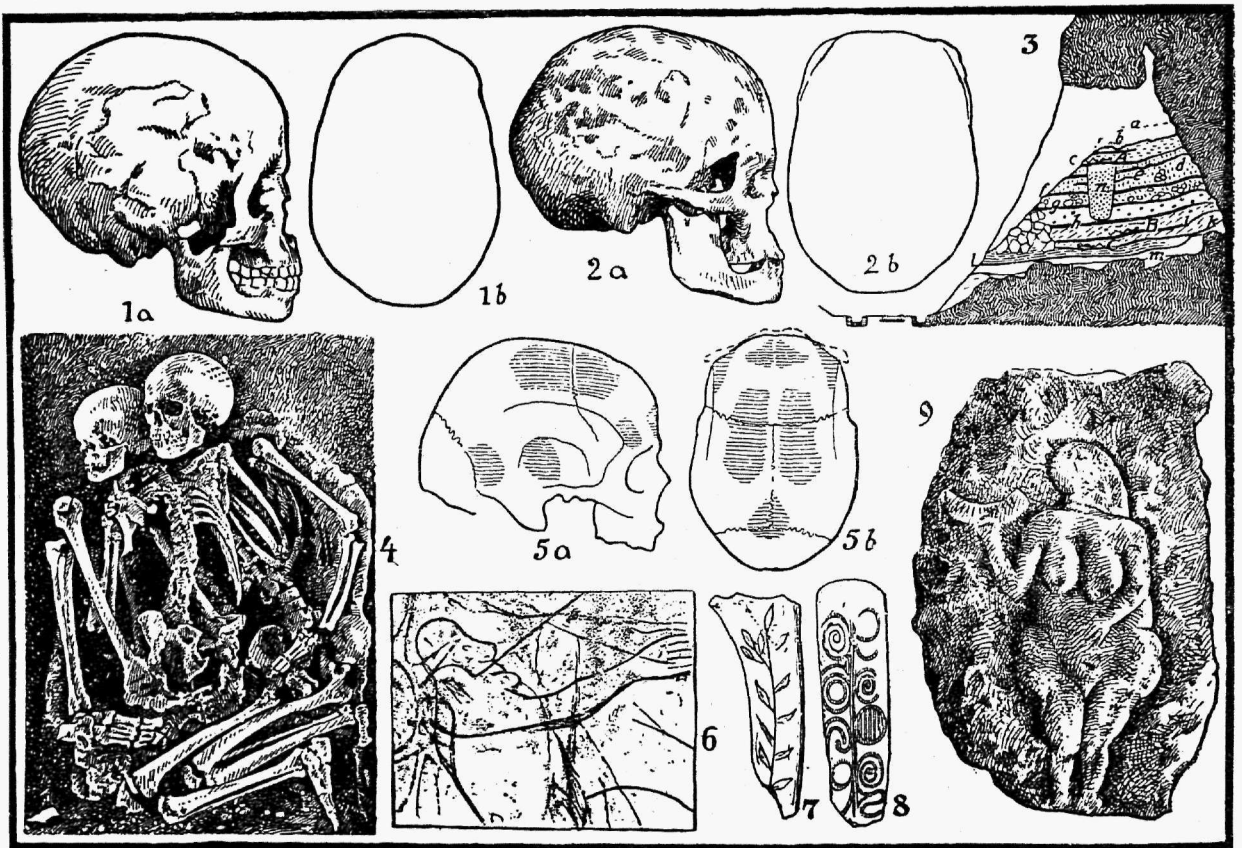
mese jääaja algult ja a. 1856 Düsseldorfis juures leitud neandertaallase lagipealuu.

Võib olla samal ajal — mõni paartuhat aastat pole siin ju mööduandev — elas inimene, kellele kuulub pealuu Broken Hillist Rhodesias (Pilt 1a ja 1b). Välja arvata tuleks siin igatahes Jaava saarel leitud Pithecanthropus erectus, mis kuulub inimahvile palju hilisemast ajast. Rühmade Broken Hilli ürginimesi on (Pilt 1₅) kujutluspilt. Kindlaks võib siin küll aga tulekivi pidada, mida püstiseisev mees käes hoiab. Sarnaseid tulekive, mida uuemal ajal veel tasmaanalasedki tarvitasid, näeme ka pildistusel neandertaallasest. Pilt 2₅ kujutab juba lihtsat saagimisvahendit, mis peopesa kaitseks teistelt külgedelt oli siledaks tehtud. Muidu esinevad need saed alles võrdlemise kohmakate kiiludena. Piigiotsa laadi riist (pilt 2₁₁) on pärit mõnest hilisemast ajast.

Umbes 10000 a. e. Kr. on Kesk-Euroopas lõpule jõudmas kiviaja kõige vanem järk, n. n. paleoliitik. Tundramaastik annab aset ürgmetsadele, kus ainult servadel inimestele asumisvõimalust. Tollest ajast on pärit Grimaldi

Pilt 2. Neandertali inimene. 1a–c Leitud pealuu ühes täiendustega. 2 ja 3 Pealuu ümbrusjoone võrdlus austraaliaalase omaga. 4–11 Neandertaalase tulikivist tahutud tarberiistad.

Pilt 3. Grimaldi inimene. 1 ja 2 Pealuu. 3 Leiukoht. 4 Kaksikhaud. 5 Sarnane peaju Dordogne'ist. 6–9 Samaaegse inimese kunstilööd Prantsuse leidude järele.

inimene, a. 1895 Riviera ääres koopas leitud. Siin oleme jõudnud aegjärku, mil juba kunstistki jälgi jäänud. Pilt 3_a laseb oletada suurt juustekasvu; pilt 3_b näitab raidtööd, mis annab tunnistust kunstniku kalduvusest lopsakate kehavormidega naiste poole, nagu seda ka samaaegne (?) „Willendorfi Venuski“ on (pilt 4). Teised sellekohased jäänused kõnelevad edaspidisestki hoolitsusest sel alal: loomutruu oks (pilt 3_c) ja fantastiline ornament (pilt 3_d). Võib oletada, et juba siis impressionism ekspressionismiga isekeskis võistlemas oli. Samast ajast näeme selgejoonelist matusekuju (pilt 3_e), ka kultuurimärk, ja pea selle järele — ainult 5000 aastat hiljem — tekivad Alpide lähikonnas ritvehitused ja Põhja-Saksamaal kivist hauakambrid, ehitused, mida Frobeniuse uurimuste järele leidub Atlandi ookeani idarannal kuni Lääne-Aafrikani. Tollest aegjärgust võime juba oletada kultuurisuhteid, kuna varem inimene näis üksikuna keset oma maastikku.

Tuleb esile kiviasjade sepitsus ja põllutöö, aga kulub veel 3000 aastat, kuni inimene Kesk-Euroopas õpib kasutama metalli. Tol ajal olid Egiptuse püramiidid ammu juba ehitatud. Pronksile järgneb 1000 a. ümber e. Kr. raud, mis tuttavaks saanud Hallstadt'i ja La Tène'i toredatest leidudest. Pea tutvuneme ka rahvastega, kes seda kultuuri kannavad: need on keltid, kelle ehitatud on võimsad ringvallid Lõuna-Saksamaal. Neile suruvad põhjaid poolt germaanlased, lõuna-lääne poolt

Pilt 4. Nõndanimet. „Willendorfi Venus“ Austriast. Vanemasse jääaega kuuluv lubjakivist kuju.

roomlased peale, ja selle rahvasterändamisaja uurimisel juba — ta algab mõned sajad aastaid e. Kr. — peavad ürgajaloolased ja ajaloolased teineteisele käe ulatama, teineteist vastastikku täiendama. Kuid siitki edasi näitab Gössler alale, kus ürgajaloolasel sügavale Saksa keskaega sõna kaasa rääkida: Slaavi jälgedele Kesk- ja Ida-Saksamaal, millest meile ei jutusta ainsangi luule- ega kangelaslugu.

KEVADE TUCEK.

Ärka unest ärevana,
tõuseb talve tumedusest
meie meri mässuline.
Viskab vihas vägevana,
meeletumalt mühisedes,
laugelt laiad lumilinad,
kisub katki külma kõied,
võitleb vabaks vangistusest.
Hõiskab, õnnest helisedes,
vabaduse võimsat viisi,
peab püha priuspidu.
Sest ta tuleb — taevatütar
ilmub, imeiluline,
kevad koidukumaline!
Jõuab jälle meie maale,
taevaliste tiivadega,
tõstes tuules iluhääli,
kandteid kaunikõlalisi.
Õhetavam õhtuõhust,
kaunim koidukumadestki
tema jume jumaline.

Silmasära soojusena,
palavana päikesena
valab valgust väljadelle,
murudelle, metsadelle,
hüüab uue elu imed
talveunest tõusemaie,
hämarusest ärkamaie,
pimedusest pidutsema,
lõhnaliste lehtedena
puude pungad puhkemaie.
Kus ta tuleb, tiivuline,
linikute lehvitades,
iluhäälte helisedes,
linnukeste laululaines,
kus ta jalad jumalised
astund hellalt aasadelle,
nurmedelle, niitudelle,
murudelle, metsadelle —
tõusvad taimed tillukesed,
lilledlapsed lõhnalised,
päiksepojad pisikesed.

Lennul liblikate liigid
õhus hõljel õilmetena,
liikuvaina lilledena;
tiibel taevasina täpid
kirjudel; kuld kollasedki,
vilkuvalged vallatumad.
Matan maha, inimene,
mured mustad, määratumad,
kaotan kurvastuse koormad,
pühin pale pisaratest,
ajan ära ahastuse . . .
astun õue hõiskavana,
noorena ja naerijana,
vaatan vastu valguselle.
Laulan laululindudega
lillelõhnas liikudessa,
kaasikute kohinassa,
kevadelle kaunimalle
ilupidu pühitsedes.

Myosotis.
1924.

KEELEVEAD JA VASTUOKSUSED.

JOH. AAVIK.

IV

Yldvead.

Need on vead, mis yhegi eelmise vigade liigi alla ei sobi. Yldvigu on väga palju ja neid võiks esile tuua sajuti. Esitame neist allolevas ainult mõningad iseloomulisemad.

Kõigepäält -lik ja -line alal.

-line kohta on kujunend see klassiline reegel, et -line ei liitu sõna konsonantlõpulisel nominatiivi kylge. Järelikult on vead niisugused vormid kui: *riikline, ühiskondline, ametline, isikline, kirgline, kunstiline, protestantiline, demokraatiline, kommunistiline, sotsialistiline* jne. Niisugusel korral tuleb -line asemel tarvitada -lik: *riiklik, ühiskondlik, ametlik, isiklik, kirglik, kunstlik, protestantlik, demokraatlik, sotsialistlik, kommunistlik* jne. -line sellevastu võib liituda vokaallõpu (see on genetiivi) kylge: *riigiline, demokraatiline* jne. Mõnikord on sel väike vahe tähenduslikus varjundis (võrdle *kunstlik* ja *kunstiline, isiklik* ja *isikuline*).

Laadi tähendavalt on yldse parem tarvitada -lik: *talupoeglik, tontlik, ryytellik, saatuslik* jne.

Suur hulk kirjanikke ja ajakirjanikke ei oska õigesti muuta sõnu *pale* ja *otstarve*. Kirjutetakse, ta *pale* ees, kuna peab olema, ta *palge* ees; ja, nende *otstarbete*, kuna peab olema *otstarvete*. Mõned jälle vastupidi *otstarveid*, kuna ainus õige vorm on *otstarbeid*. Nende mõlemi sõnade õige muutmise abinõuks antagu järgmine juhtnõör: *pale* sõna muutmise eeskujuks võetagu sõna *ehe*; kus sääl *ehet, ehete, ehete* jne., on ka sõna *palet, pilete, paletel**; kus sääl *ehte, ehtes, ehted, ehteid* jne., sääl on ka *palge, palges, palged, palgeid* jne. Järelikult siis ka *palgest palgesse, mitte palest palesse!*

Sõna *otstarve* muutest peetagu silmas, kuidas muutub sõna *varvas*: kus sääl vastavas vormis v või b, on see ka vastavalt sõnas *otstarve*: varbad — otstarbed, varvaste — otstarvete jne.

Viga on ka: ,see on tema syyd'; peab olema: ,see on tema syy'. Mis tarvis siin mitmuse vorm (syyd), kui on ainsuse mõiste!

Paljud ei oska ka sõna *kumbki* niiviisi muuta, nagu seda peab, nimelt peab liide -gi -ki) ikka käändelõpu kylge liituma, mitte käändelõpp -gi kylge. Sellepärast mitte *kummagile*, vaid *kummalegi*. Hiljuti lugesin yhest ajalehest umbes niisuguse lause: ,lätlasi ja sakslasi *kumbagit* . . . 0/0' (Päevaleht). Siin

*) Ainult luuletuskeeles on riiminõudel lubatav sõnast ,pale' ka teistsugune muutmisviis.

on ,kumbagit' kahekordne viga. Esiteks mitte ,kumbagit', vaid *kumbagi*, teiseks mitte ainsus, vaid mitmus *kumbigi*., ,lätlasi ja sakslasi *kumbigi* . . . 0/0'.

Lõunaestlaste vigade all märgiti vormid *pääsema, pääsenud, pääsesin, pääses* ebasoovitatavaks, kuna paremad on *pääsma, pääsnud, pääsin, pääsis*. Analoogiliste nähtustena mainitagu sõnad *veerema* ja *haisema*, kus ka soovitatavam muutmisviis oleks *veerma, veerda, veernud, veerge, veersin, veeris, veervad* kehad; samuti: *haisma, haisnud, haisis, haisvad* ained. Ka *pöörama, pöörata, pööranud, pööratud, pöörake, pöörasin, pööras* asemel soovitatakse pigemini vorme *pöörma, pöördma, pöörnud, pöördud, pöörge, pöörsin, pööris*. Samuti ka sõnad *keelma, neelma, käämma, väänma, keerma*.

Asesõnade alal imestan, et suurem hulk kirjutajaid tarvitab ikka pikemaid asesõnu: ,*teie* kysite, kas . . .', ,sest *meie* teame', ,siis nägime *meie*, et . . .'. Ometi oleks parem siin tarvitada lühemaid vorme: ,*te* kysite, kas . . .', ,sest *me* teame', ,siis *me* nägime, et . . .' (tähele panna ka sõnade korra parandust!). Pike-mad vormid *meie, teie* on kohased ainult, kui nad on mõtteriõhuga. Kõige parem aga on asesõnad yldse välja jätta, kui see võimalik ega mõtte selgust ei sega.

Syntaksi alal vaja tähelepanu juhtida kõigepäält l-käände (alalytleva adessiivi) väärtarvitusele: ,see oli jaanuarikuul, see juhtus *oktoobril*', kuna õigem on siin -s: see oli *jaanuarikuus*, see juhtus *oktoobris*' (jääb muidugi: ,teisel jaanuaril'). Samuti on viga: *Pihkva sihil* mindi edasi' (peab olema: *Pihkva sihis*).

Yldse on eesti kirjakeeles juba Kreutzwaldi ajast saadik tekkinud veider kaldumus -l-käändet tarvitada seal, kus -s oleks loomulikum ja loogilisem. Nimetan seda nähtust l-tõveks. Mõned l-id on jõudnud juba nii meie keeleharjumustesse juurduda, et raske ja vahest tarbetugi oleks neid s-lõpuks ymber teha (näit.: sel kujul — suurel hulgal — suurel mõõdul; tähele pandav on, et soome keeles on vastavais ytlusis -s). Siiski värskemad l-tõve juhtumused võib ja peab kõrvaldama, nagu ylalmainit *sihil* ja *kuul*. Huvitav on märkida, et just Vilde keeles esineb palju l-tõbe: ,nad olid elaval jutuajamisel (õigem elavas jutuajamises); ,ta oli elaval tegevusel (peab olema: elavas tegevuses); ,ta näeb seda teisel valgusel' (peab olema: teises valguses), ,mida võib ette tulla hääl või halval mõttel' (mõttes!) jne.

Meil on yldiselt hakatud sõna *põhjeneb* jä-

rel tarvitama -l: ,see põhjened järgmisel *asjaolul*. Ja see -l on kõigil kirjanikel! Just nagu nad oleksid kokku rääkind. Aga yhine põhjus kõigil: yhine yldine kalduvus l-tõppe. Õigem aga oleks siingi -s: ,see põhjened järgmises *asjaolus*. Mind oli see -l alati irriteerind, seepärast leidsin meelehääga Ridalal „Kirjanduse ajaloo“ (lk. 114) lause: Enno Lyyrika põhjened nii sisu kui avalduse viisiga omas kodusel maakameras. Siin on Ridalal -s, ehk ta muidu küll vanakeelselt tarvitab ,põhjened selle pääl.

Ja vahest oleks isegi *peatama* (ehk *peatuma*) järel parem -l asemel -s: ,neis faktides teatame pikemalt.

Ka l-tõve alal saame väikese keelelise vastuokuse, kui meele tuletame, et mõni kirjanik, kel on ,põhjened asjaolul ja ,peatub faktil, teiselt poolt kirjutab ,vastab *kysimustesse*, kuna siin just võiks olla -le: ,vastab kysimustele.

Järgmine irriteeriv syntaksinähtus on -st pro partitiiv niisuguseis yhendusis kui ,vähem hulk *valijatest*, — suur osa *Eestimaast* — suurem osa *lumest* (nii lugesin hiljuti „Esmaspäevas“). See -st on siin nähtavasti võõrapärasus, nimelt Saksa keele mõjul tekkind, ja see oleks pidand käsitletama saksa mõju puhul. Eht eestipärasem syntaks oleks siin partitiiv: ,vähem hulk valijaid, — suur osa Eestimaad — suurem osa *lund*.

Edasi on soovitatav ja ei asemel võimalikult ega: ,ta läks *ega* tulnud enam tagasi. Niisugune *ega*-tarvitamine on täiesti rahvakeelne ja esineb ka mitmel kirjanikul, näit. Vildel, kahjuks aga mitte järjekindlasti.

Ärritav viga on ka *järele* asemel *järel*: ,selle sääduseparagrahvi *järel*. Peab tingimata olema

,paragrahvi *järele* (saksa ,nach, vene ,по'). Ka ajalises mõttes peab olema *järele*: ,mõne tunni *järele* (s. o. mõne tunni pärast) oli ta jõud otsas. *Järel* võib olla ainult tähenduses ,taga: ,seisin tema *järel*. Samuti on siis viga ka *järelehtud*, peab olema *järeletehtud*, samuti *järele vaatama*, *järele kuulama* jne.

Järel-viga on õigupoolest üks -l ja -le ära vahetamise vigadest, „milline“ pahe viimasel ajal ka kipub maad võtma. Näiteid: ,*temal* (peab olema: *temale*) on seda vaja; ,olen *asjal lähemal* (peab olema: *asjale lähemal*); ,see on igal mõtlejal inimesel (inimesele!) selge; mul näib (*mulle* näib!!!) jne.

Selle vealiigi alla kuulub ka ,*tähel panema*, sest peab olema ,*tähele panema* (kuhu panema, mitte kus). On ,*tähel panema* viga, siis on seda ka *tähelpanu*, mille asemel loogiliselt peaks olema *tähelepanu*. Või tahetakse siin teha erand lyhema vormi saamiseks?

Suur ja silmapaistev vigade liik on tarbetumad *järele*õnalised rektsioonid, sest et nende asemel tuleb võimalikult tarvitada käändeid. Kahjuks ei saa ruumi puudusel seda huvitavat päätükki pikemalt käsitada. Toon ainult mõned näited: ,laen pikendati kolme kuu *pääle* (parem: kolmeks kuuks); tal on selle *pääle* (parem: selleks) õigus; tegin seda tema käsu *pääle* (parem: käsul; olen selle *pääle* kindel (parem: selles kindel); see mõjus tema *pääle* (temasse; ta aitas mind selle töö juures (selles töös!) jne.*)

Eriti huvitav on ses suhtes sõna *kahtlema*. Selle õiget rektsiooni ei osata kuidagi leida, vaid kobatakse *järele*õnades ymber: ,*kahtleb selle yle*, *kahtleb selle juures* (germanism!), *kahtleb selle kohta* — kõiki neid võib leida ajakirjanduses. Ainus õige aga peab olema: ,*kahtleb selles*, *kahtlen ta võimistes*.

(Järgneb.)

MONTROSE.

Norra kirjaniku SVEN ELVESTAD'i romaan. Eestist. E. J.

10

XX

Kiri.

Asbjörn Krag jäi liikumatult seisma ja silmitses lähenevat meest. Suures ja vaiksuses aias paistis selle inimese ilmumine mingi ebatõelikkusena. Äkitselt seisis ta seal, kevadepäikesest heledalt valgustatud. Ta oli kerkinud pimedusest, oli võtnud inimese kuju sassis puude varjus, ja Krag, kes oli ebaharilikus meeleolus, arvas selle inimese üleskerkimise olevat ilmutuse, teadustuse pimedusest ning mõistatuslikkusest. Näinud kogu preesterliku välimuse,

läbistas teda lootusrikas hirmuvärin. Kragi mõtted olid kõvasti tegevuses kadunud abtiga ja nüüd otsis ta tahtmatult ühendust kadunu ja selle herra vahel, kes, nähtavasti ümbrust tundes, lähenes temale longus peaga ja mõtetesse vajunud mööda kuldläikivat aiateed.

Võõras võis umbes viiekümne-aastane olla. Ta kandis peas kõrget kaabut ja seljas pikka mantlit, mis oli kinni nõõbitud kuni kaelani. Valge kaelarätt tõstis ta preesterlikku väli-

*) Lisanäited vaata Joh. Aavik „Kampmanni lugemiku arvustus“ lk. 18—20.

Johan Torpats ja Arthur Mekler.

Esimesed Eesti üliõpilased Ameerikas!

Columbia ülikoolis, teevad ise tööd, teenivad raha ja õpivad; üks õpib ühel aastal, teine teenib raha, ja siis jälle ümberpöördukt.

must. Käes hoidis ta keppi. Ta tuli mööda aiateed nagu mees, kes teab, kuhu tahab minna, paremale või pahemale pööramata. Krag

järeldas, et ta pidi olema sisse tulnud läbi lõunapoolse aiavärava, mida harva tarvitati ja mis alati lukus seisis.

Jõudnud raamatukogusse, vaatas mees uurivalt ringi. Krag võis ta nägu nüüd paremini näha: selles lasus rahu ja sõbralikkuse ilme, ning valge põsehabe andis talle täiesti vana-isaliku välimuse.

Mees astus pilkkamisi keskmise akna juure ja vaatas raamatukogusse, silmi käega varjates. Näis, nagu ehmataks teda suur korralagedus raamatukogus, sest ta tõmbas end äkilise liigutusega tagasi. Siis aga langes ta pilk tugi toolis istuvale Asbjörn Kragile ja ta nägu läks rõõmsaks, nagu oleks leidnud selle, keda otsis. Ta viipas salapolitseinikule, kes püsti tõusis ja ukse avas.

Võõras astus sisse ja ulatas politseinikule rõõmsalt käe.

„Just teid ma otsin,“ ütles ta, „ma tunnen teid ajalehtede piltide järele.“

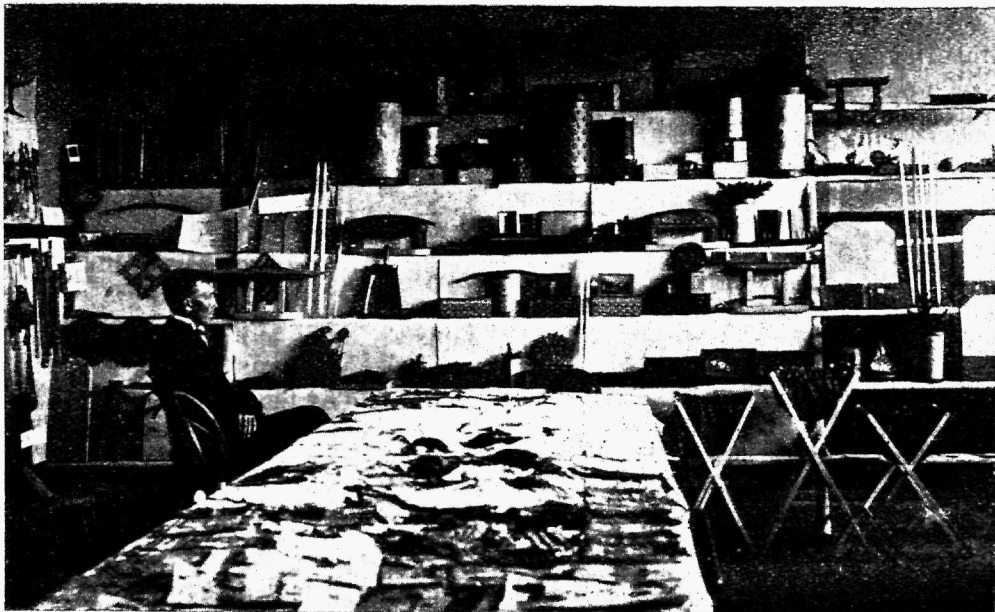
Ta silmitses Kragi uudishimulikult.

„Nii näeb siis välja rahvusvaheline salapolitseinik,“ ümises ta.

Siis viskas ta uuesti pilgu üle toa ja ta hääl värises kergelt, kui jätkas:

„Mind väristab, kui kole näeb välja ses toas, ses selgejoonelises rahupaigas. Kui mõtlen ilusate silmapilkude peale, mida olen mööda saatnud ses toas, siis —“

„Miks olete mind sel kohal üles otsinud?“ küsis Krag, „ja kellega on mul au rääkida?“

Tapa I alkooli õpilaste käsitöö näitus.

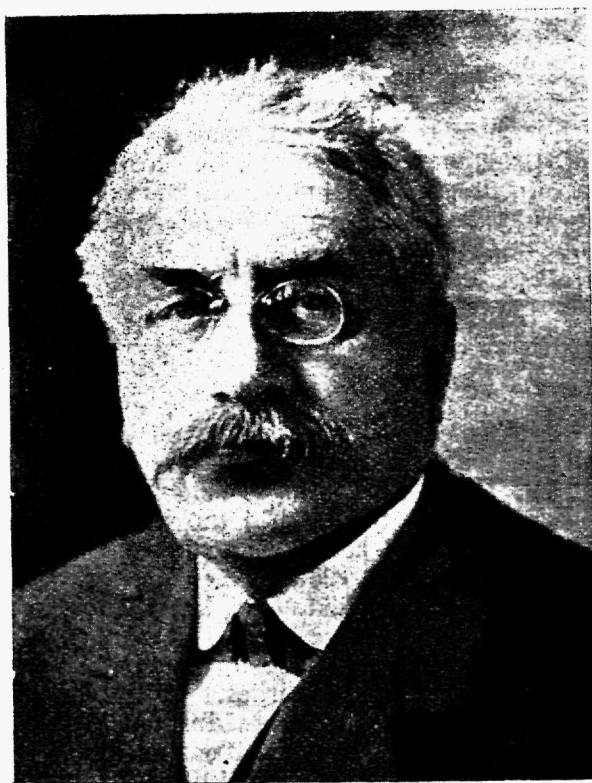
Pildil nähtavad asjad on õhtuti tulevalgel valmistatud, sest et päeval ruum puudub.

**Prantsuse uus president
Gaston Doumergue.**

**Prantsuse uus peaminister
Gustave Herriot.**

Prantsuse lahkunud president Millerand.

Võõras otsis taskuraamatust nimekaardi ja vastas:

„Otsin teid siit, sest et mul on teile tähtsaid teateid ja et ma teid politseis ei leidnud. Siin minu nimekaart, vast ehk pole mu nimi teile mitte päris tundmatu.“

Krag võttis kaardi, mis herra talle ulatas, ja luges:

Dr. jur. Thomas Wide.

„Ah, tuntud õigusteadlane,“ ütles Krag, „muidugi tunnen teid nime järele. Mind rõõmustab teiega isiklikult tuttavaks saada. Kui ma teid nägin väljas aias, mõtlesin te mõne võimaliku olevat.“

Dr. Wide niikutas rõõmsalt pead, ta näis seda märkust vastu võtva nagu komplimenti.

Krag tõstis ühe küljeli visatud tooli üles ja palus teda istet võtta.

„Oletan,“ ütles ta, „et tulete abt Montrose kurva loo pärast.“

„Täiesti õige,“ vastas dr. Wide, „mina olen abt Montrose juriidiline nõuandja ja peale selle tema sõber. Mind on alati huvitanud kiriklikud küsimused ja ma käin heameelega läbi võimalikkudega. Paljud minu sugukonnast kuuluvad võimalikku seisusse. See kõik on muidugi minu peale mõjunud, nii et minu olek on omandanud midagi preesterlikku. Kuid südametun-

nistuse küsimused on mind takistanud oma soovi täitmast ja preestri seisusse astumast."

Krag silmitses hämmastunult seda meest, kes oli tulnud nii ebaharilikul ajal nii ebaharilikku kohta ja jutustas oma eraelust.

„Tohin küll öelda,“ lisas Wide, „et mina olen ainuke, kes omab abt Montrose usalduse ja võib olla, olen mina tema ainuke sõber.“

Kragi tähelepanu äratas selle märkuse iseäralik väljendusviis ja ta ütles:

„Kui teie ajalehti korralikult olete lugenud, peab teil iküll selge olema, et vaevalt veel võite öelda, et olete abt Montrose sõber.“

„Teie arvate, et ma seda olin,“ vastas dr. Wide.

„Jah,“ ütles Krag, „kahjuks on palju põhjust arvamiseks, et abti pole enam elusate keskel.“

Dr. Wide silmitses Kragi uurivalt läbi kuldrillide.

Krag kohmetas selle pilgu all. See oli katsum ja ettevaatlik.

„Julgen kinnitada,“ ütles jurist, „et ma ikkagi veel, ka selles asjas, oman abt Montrose usalduse.“

Salapolitseinik jäi tähelepanelikult kuulatama. „Teie väljendute sarnase kindlusega,“ ütles ta, kas teie teate midagi?“

„Jah.“

„Kas elab abt Montrose veei?“

„Jah,“ vastas dr. Wide, „igatahes elas ta veel eile.“

„Päeval pärast riisumist? Kas teate teie tema viibimisk kohta?“

„Ei.“

Krag tõusis püsti ja käis paar korda toas edasi-tagasi. Viimaks jäi ta juristi ette seisma.

„Kui teie õigust räägite,“ ütles Krag, „siis hoiab abt Montrose selle saladuse üle loori, mis heidab suuri raskusi politseile teie tema seaduspärase ülesande täitmisel — kuritegu ilmsiks teha. Kui juristile peaks teile selge olema, mis see tähendab. Miks ei anna abt Montrose endast teada?“

„Ta on annud endast teada.“

„Jah, teile, miks ei tulle ta aga ise?“

nastanud trahvimaksuga, mille jurist Kragi küsimise peale ka õigeks tunnistas.

Krag tõmbas kirja ümbrikust ja kääris selle lahti. See oli harilik neljanurgeline joontega paberleht. Ka see oli kortsutatud. Krag luges poolvaljult:

„Armas sõber!

Teata politseile, et olen elus ja loobunud ametitegevusest, et rahu pühendada mõneks ajaks oma erilistele uurimustele.

Sinu truu sõber Montrose.“

Kui Krag neid väheseid sõnu oli lugenud, pistis ta kirja jälle ümbriku ja küsis:

„Kas tohin kirja endale jätta?“

„Jah,“ vastas dr. Wide, „ma usun vaevalt, et Montrosel midagi selle vastu oleks.“

„Kas on kiri tõesti abti enda kirjutatud?“ ütles salapolitseinik.

„Selles ei või mingit kahtlust olla,“ vastas dr. Wide. „Abt Montrose käekiri on nii iseloomulik, et teda võimatu teistega vahetada. Mida arvate õieti sest kirjast?“

„See tuleb nii üllatavalt,“ ütles Krag, „et ma pole veel aega leidnud mingisugusele arvamisele jõuda. Üks on aga kindel, et see kiri seda asja ei lihtsusta, vaid koguni veel palju saladuslikumaks teeb. Kiri seletab, et abt Montrose eile oli veel elus, aga ei selgita, kas ta täna veel elab.“

„Peaks see võimalik olema,“ pomises dr. Wide rahutult. „Miks arvate teie aga —“

„Sest et kiri näitab,“ vastas Krag, „et abt Montrose pole enam isand oma tegevuse üle. Usun vaevalt, et eksin, kui julgen tõendada, et ta on teiste inimeste võimuses.“

Rääkides seda, uuris salapolitseinik tähelepanelikult ümbriku.

„See ümbrik jutustab palju,“ ütles ta. „Kas tahate kuulda, mida ta jutustab —?“

XXI

Viis kuradit.

Asbjörn Krag lükkas oma tooli kirjutuslaua ääre ja pani ümbriku ja kirja enda ette. Ka dr. jur. Thomas Wide astus lähemale.

tud," lisis Krag, „sest post ei muuda kirju sarnasteks. Peale selle rõhutan seda, et paber ise pole määrinud, sellevastu on ta aga samuti kortsutatud, nagu ümbrik. Teiste sõnadega, kirja on pahasti hoitud sest saadik, kui see selle kätte on sattunud, kes seda pidi edasi toimetama. Kiri on tembeldatud postkontoris C, mis tähendab, et kiri on postkasti visatud südalinnas ja tembeldatud eile peale lõunat kell neli. Edasi on ta tembeldatud B.“

„Väga õige,“ ütles dr. Wide. „Minu kontor asub B postijaoskonnas ja kiri oli minu posti vahel, kui ma täna hommikul kontori tulin.“

„Teine tähelepanuväärne asjaolu on see,“ jätkas Krag, „et kirjal pole marki. Ühendame seda määrinud ümbrikuga jne., siis tuleme lihtsale järeldusele, et kirja on postkasti visanud mõni vargaline uullitsapoiss, kes margiraha endale jätnud ja kirja margita minema saatnud. Üht võime aga igatahes kindlasti oletada, et abt Montrose ise poleks saatnud kirja sarnases seisukorras.“

„Mõtlematu, täiesti mõtlematu,“ vastas dr. Wide ja raputas oma ilusat pead.

„Teisest küljest näib ka mulle mõtlematu olevat, et abt Montrose on usaldanud nii tähtsa kirja mõne pisikese räpase poisikese kätte, kes sellega sarnasel viisil on ümber käinud. Üldse peame selle kirja erakorralise tähtsuse kui otsustava asjaolu oma järelduste juures arvesse võtma. Ma tahaksin ütelda, see kiri on nii tähtis, et seda poleks tohtinud ära saata.“

Dr. Wide naeris.

„Mida mõtlete sellega?“ küsis ta.

„Mõtlen, kui abt Montrose on elus, peaks talle väga tähtis olema oma sõpradele ja poliitikele sellest teatada. See sünniks aga kõige kindlamalt selle läbi, et abt Montrose tuleks ise ja ütleks: Mu herrad, ma pole surnud, olen elus ja terve. Kirja järele otsustades paistab see erakorraline tähelepanu, mida ta kadumine on äratanud, talle täiesti teatav olevat. Kui väga ta oma segamatu töörahu ka armastab, siiski peaks ta aru saama, et juba tema enda pärast tuleb sumbutada see skandaal, mis ähvardab ta nime. Seda ei saavuta ta aga mitte sarnase kirjaga, mis ei teata sedagi, kus ta viibib. On abt

Montrose kohane sarnaselt üles astuda? Teie tunnete ju teda, on see tema kohane?“

„Ei kunagi mitte,“ vastas dr. Wide, „vastu pidi, ma ei tunne kedagi, kes oma au nii kaitseks kui mu sõber abt Montrose, kedagi, kes rohkem kardab äratada kõmu ja tähelepanu. Sarnasel juhtumisel oleks ta kindlasti ise politseisse rutanud.“

„Jah, et ta seda ei tee,“ ütles Krag, „siis võime julgesti oletada, et minu esimene arvamine on õige, nimelt, et ta ei saa tulla, sest et

Uruguay jalgpallimeeskond,

kes olümpia mängudel kultuurrahvaste meeskondi hiilgavalt lõi. Moment võistlusest meeriiklastega.

ta pole isand oma tegude üle — teiste sõnadega, et ta viibib alatute kelmide võimuses, kes teda mingisugusel otstarbel ähvardustega on sundinud seda kirja kirjutama. Edasi oletame veel, et abt Montrosel hoitakse vangis kusagil eeslinnas, või veel õigemini tükk maad linnast väljas, siis leiame seletuse ka kirja määrinud välimusele. Sest sarnasel korral on üks kelmidest kirja endaga kannud ja linnas postkasti visanud.“

„Kas see pole aga kummaline,“ vaidles dr. Wide vastu, „et herradel roimaritel polnud raha margi ostmiseks?“

„See võib kogemata olla — otse sarnased unustused on mulle ennegi silma torganud säreis asjus.“

„Aga,“ jätkas dr. Wide, „miks pidid roimariid teda ähvardustega sundima seda ükskõikset kirja kirjutama?“

„Vististi on neile kasulik avalikkusele teatada, et ta elus on.“

„Mis kasu võiks sellest olla?“

Asbjörn Krag kehitas õlgu.

„See on seniks pimedusega kaetud,“ ütles ta, „võib olla aga, selgub see rutemini kui arvame.“

Dr. Wide vaikis üürikeseks, siis ütles ta:

„Sarnaseil kirjel on harilikult teine iseloom, ma tunnen sarnaseid kirje oma kohtutegevusest. Nad sisaldavad harilikult ultimaatumi, et kui määratud ajaks ja määratud kohal mitte nii ja nii palju tuhandeid välja ei makseta, siis peab ohver, kes kirja kirjutab, selle all kannatama. Nii on harilikult väljapressimiskirjad kirjutatud.“

„See on kurat,“ ütles Krag.

„Kuidas mõtlete?“

„Seal on meil jälle see väike neetud kurat, kes kõik järeldused pea peale pöörab. Näete isegi, et väljapressimislugu on ilusti valmis, abt Montrose mõistatuslikust röövimisest kuni selle kirjani. Seal tuleb aga vasturääkivus: kiri ei sisalda väljapressimisest sõnagi. Sarnasel viisil pörkame selles loos ikka mõnele üllatavale asjaolule, mis kõik oletused uperpalli viskab.“

„Kas on palju sarnaseid üllatavaid asjaolusid?“ küsis dr. Wide ja vaatas uurivalt politseiametniku otsa.

„Jah, palju.“

„Kas ei saaks kõiki neid kõrvalepõikavaid asjaolusid kokku seadida üheks ahelaks?“

Krag naeris.

„Selle peale olen mina ka juba mõelnud,“ ütles, „seni on mul aga ainult sidemetud räbalad; siiski korjan neid. Et sellest haruldasest kaaosist üldmulje saaksite, tahan teile selle draama lõnga ette harutada.“

Nii siis kuulake: kuritegu on nähtavasti mitu salaühisuslast kavatsenud, kelle peamees on töötanud siin aias, kus tal oli võimalus kohalike olusid tundma õppida. Üks neist, kelle nimi on Arnold Singer, on vangistatud. Ma ei usu, et eksin, kui teda juhiks pean. Vaadake ainult

seda tuba, milline metsik heitlus on siin olnud! Veri ja tint ja ümbervisatud toolid ja purukslöödud mööbel igal pool. Vaevalt paar tundi pärast kuritegu vangistasime Arnold Singeri, aga meil ei läinud korda tema riietelt vähematki veremärki leida või mõnda muud võitluse jälge.“

„See oli kurat number 1,“ ütles dr. Wide.

„See asjaolu ühenduses tema väga tarkade vastustega mõjusid, et tema asi õieti üsna hästi oli. Siis aga langeb ta osast välja ja teeb selle täiesti rumala põgenemiskatse.“

„Nii siis kurat number 2,“ ütles dr. Wide.

„Edasi,“ jätkas Krag, „miks on roimarid abt Montrose röövinud? Kinnitan teile, sarnase vägivallateo meeletus on käega katsutavalt selge. Roimarid pidid teda endiga ühes üle kõrge aia-võre vedama. Ent politseiga kannul näib see nii hästi kui võimatu olevat. Siiski on abt Montrose roimarite seltsis kadunud. Praegusel hetkel ei oska ma seda endale teisiti seletada, kui et ta on vabatahtlikult kaasa läinud, ja teie, kes te abt Montrosel tunnete, peate sarnast oletust küll meeletuseks.“

„Number 3,“ põimises õigusteadlane.

„Oletame juhtumist, et kelmidel tõesti õnnestus mingisuguse seletamatu kavaluse abil õpetatud ja väljapaistvat abti röövida, siis pidi see sündima ainult sihiga tema sõpradelt ja sugulastelt raha välja pressida. Siis tuleb aga see kiri, milles väljapressimisest sõnagi ei seisa, Number 4, eksis ole?“

Dr. Wide nikutas pead.

Poolpahaselt tahtis Asbjörn Krag jätkata oma arutust, mille läbi tahtis kokku korjata draama katkendilisi üksikasju, kui aiateel uuesti sammud kostsid.

See oli salapolitseinik Keller.

Ta tuli kiirelt joostes, tõmbas ukse lahti ja küsis:

„Kas olete teda näinud?“

„Keda?“

„Vanglanägu, meest „Kuld Paabulinnust.“

Ta on just praegu üle aia roninud.“

„Number 5,“ ütles Krag ja tõusis püsti.
(Järgneb.)

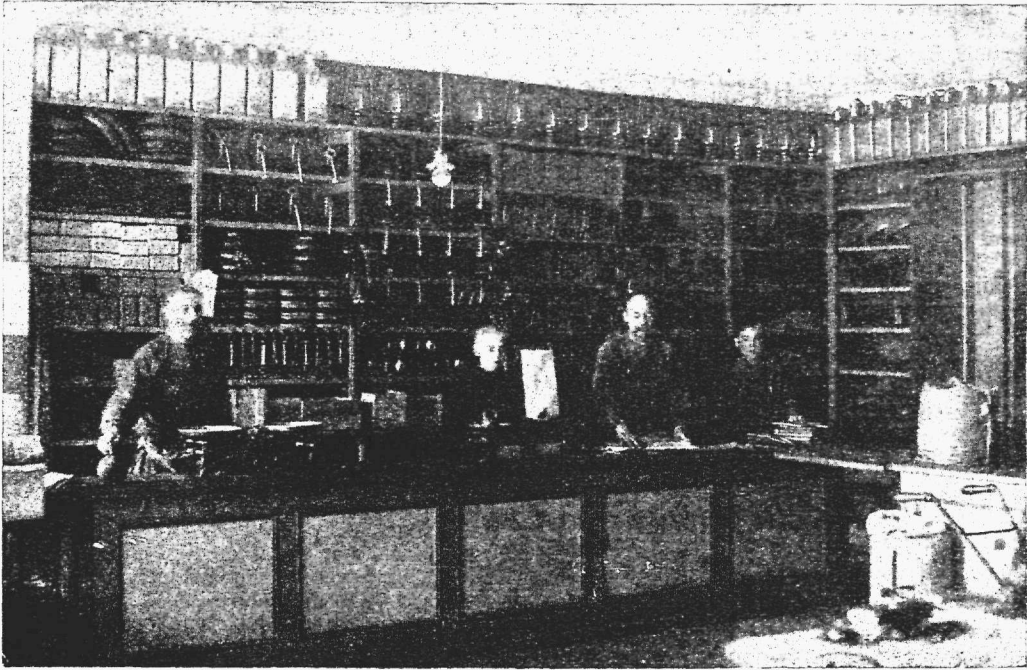
EESTI MAJANDUS SÕNAS JA PILDIS.

TALLINNA EESTI MAJANDUSÜHISUS.

Ringkond põllumehi astus 1909. a. kokku, et asutada Tallinnas põllumeeste ostu-müügi ühisuse. 1910. a. lõpuks jõuti eeltöödega nii kaugele, et Tallinna Eesti Majandusühisuse põhikiri kinnitati, ja 1911. a. võidi juba alata ärilist tegevust. Esialgul oli liigete arv 300, kes kokku panid Rbl. 600.— osakapitaali. Telliti kõige pealt kunstväetisaineid ja heinaseemneid. Hiljem otsustati ka põllutöömehinatega kauplemise hakata ja sel alal ainesitu

katsuda nõutada. Masinate tellimisega ja üldse ärilise tegevusega oldi esialgu äärmiselt ettevaatlik.

Mitmete ebaõnnestunud operatsioonide tõttu halvenes ühisuse seisukord veelgi. 1913. a. oli äri seisukord pea lootusetuks muutunud, mispärast juhatus oma volitused maha pani. Valliti uus juhatus, teiste hulgas ka L. Simsivart, kelle hoolsal ja energilisel korraldusel suudeti ühisuse tegevus jälle õigetesse roobastesse juhtida.

Osa kauplusest.

Ärijuhi kabinet.

nii et aasta-aruanne ainult Rbl. 200.— kahju näitas eelmise aasta Rbl. 11.000.— asemel, ja sõja puhkemise eel föötas ühisus kõigiti hoogsalt.

Üldise ärilise seisaku tõttu halvenes sõja algul ka M.-üh. seisukord, nii et ametnikke tuli vähendada. Mobiliseeriti ka endine ärijuht, kelle asemele valiti praegune ärijuht hra J. Gutmann. Ühisuse tegevus hakkas

aga varsti jälle laienema. Mitte ainult uusi kaupu ei müüdnud suurel arvul, vaid ka kõik vanad kaubad, mis aastate viisi ladus seisnud, müüdi, millega suured summad liikuma saadi.

1914. a. olj liigete arv langenud 93 peale. Siit peale hakkas see aga tõusma ja praegu on liigete arv 2422, kuna see nüüd veelgi on kasvamas.

Ühisuse ülesandeks on muretseda oma liigetele ja ka võõrastele põllutöö- ja piimatööstusmasinaid ning riistu, seemneid ja kunstväetisaineid.

Kaubatarvitajate usalduse on Majandusühisus võitnud peaaegselt seega, et kaupu ainult esimese järgu firmadelt tellitud ja kauba headuse peale kõige suuremat rõhku pandud. Ühisus esitab praegu ilmakuulsaid Alfa-Laval koorelahutajate, Astra piimatööstusmasinate ja Heinrich Lanzi rehepeksumasinate vabrikuid. Iseäranis elav on olnud nõudmine piimatööstusmasinate järele, ja Alfa ning Astra masinate võistlematu headuse tõttu on ühisusel võimalus sel alal kõige paremat anda, mis nüüdisajaga tehnika suudab pakkuda. Möödunud aastal on nende masinatega varustatud meie kõige suuremad piimatööstused.

MÕNDASUGUST.

Ajaleht 300 aasta eest ja nüüd.

300 aastat tagasi polnud ajalehel veel seda tähtsust, mis tal praegu. Kuigi nõudmine tema järele kaunis elav oli, tähtsust ainult „Merkuuriusi“ ja „Postiljone“ ning needki ilmusid ainult üks kord nädalas. Peale nende perioodiliste väljaannete anti veel mitmesuguste sündmuste puhul juhuslikke lehekülgi välja. Suuremalt osalt täitsid nende veerge ainult igasugused sõnumid kummalistest ja ebaharilikkudest sündmustest, mis ka toleaja publiku maitsele täiesti vastas.

Mis tollesse ajajärku üldse puutub, siis peab tähendama, et temast kaunis tumedad leheküljed ajalukku on jäänud, kuigi tol ajal suurvaimus, nagu Kepler, Galilei, Newton ja Descartes elasid, olid usuosõjad ja nõiaprotsessid igapäevasteks nähtusteks. Kõik see peegeldus toleaeegses ajakirjanduses.

Artiklid teaduslike saavutuste üle leiame neist harva. Nii kirjutab üks ajaleht teleskoobi leiust, et keegi senior Galilei Florentsist oma usinuse tõttu sarnase riistapuu olla teinud, millega 30 penikoorma taha näha võivat. Rohkem ruumi pühendab ta igasugustele imeloomadele, astroloogilistele ennustustele ja saadana kurikavalatele sepitsustele.

„Meie päevil, — nii kirjutab üks ajaleht —, võib täie julgusega öelda, et kõik Saksamaa linnad, alevid ja külad saadana teenritega täidetud on. Pikse, rahe, tormi, uputuse, usside, hiirte ja igasuguste muude õnnetustega on nad põldudeid kõik viljad hävitanud. Katkuga on nad suretanud meie hobused, lehmaid ja lammasi. Peale selle on nad inimestele igasuguseid haigusi ja õnnetusi saatnud. Sellepärast peab heameelt selle üle avaldama, et võimud mõõga ja tulega neid hävitavad. Saksenis, Vestfaalenis on sel aastal palju nõidu üles leitud ja põletamisele määratud. Ainsamas Triri maakonnas on juba 250 nõida põletatud, nii et ühte külla ainult paar naist veel alles jäänud...“

Võib oletada, et ajaleht siin natuke liialdab, kuid kindel on, et nõidade protsessid tol ajal palju ohvrid nõudsid. Keegi kohtunik hoopis tol ajal (nagu ühest järelejäänud kirjust loeme), et ta oma ameti kestusel 700 inimest tuliriidale saatnud; ühtlasi avaldab ta lootust, et tal korda läheb seda arvu 1000 peale suurendada.

Üks Berliini leht toob 1665. a. Münchenist järgmise loo: „Kaua on siin linnas jutud liikumas, et tema paratamatult peab hukkuma... Nüüd juhtus aga, et nõid, kes linna kohal lendas, maha kukkus; ta arreteeriti kohe. Selgus, et tema tormi ja tulega linna hävitada kavatses. Mida sellest nõiast edaspidi teada saame ja misugune surm talle mõistetakse, sellest teine kord.“

Inimest nõiduse pärast tuliriidale saata oli siis kerge asi. Ainult väikene kahtlustus — ja inimene oli pääsmatult kadunud. Süü kindlakstegemiseks võeti suure-

Läinud aasta esimesel poolel olid ühisusel välja-vaated õige head, kuid teisel poolel surus ikaldus, mis siis juba hakkas selguma, tegevuse alla. Täielise ikalduse läbi tekkinud majanduslik kitsikus sundis ühisuse kaubatarvitajaid, põllumehi, viimase võimaluseni piirama oma tarvitusi, isegi kõige hädatarvilisemaid, ning loomulikult pidi selle all kannatama ka M.-üh. kaubaläbikäik. Ühisus on aga siiski läinud aastal omaga välja tulnud, ning eelarves ettenähtud summas, veidi üle 70.000.000.—, kaupu läbi müünud.

14. mail pidas ühisus oma aastakoosolekut, kus juhatuse poolt esitatud aruanne ja eelarve kinnitati.

Ühisuse juhatuses on praegu: J. Kalm, A. Jürman, H. Normak ja J. Gutmann. Viimane on ka ühisuse ärijuht, ja sellel kohal juba ligi 10 a. teeninud.

malt osalt tule ja veega proovimised abiks. Veega proovimine seisib selles, et süüdistatav kinniseotult vette heideti. Vajus ta põhja, siis oli ta süütu, jäi ta aga veepinnale, siis arvati, et saadana tal abimeheks on. Ühest sarnasest proovimisest jutustas Müncheni leht: „Neil päevil prooviti siin kohtu poolt veega nõida. Vaatamata sellele, et timukad ta kaks korda vee alla vajutasid, tõusis tema ikka vee peale ja ujus nagu part. Siiski ei tunnistanud ta midagi.“

Kujukalt iseloomustab toleaeagne ajakirjandus neid viletsusi, mille 30-aastane usuosõda enesega kaasa tõi. Ühes ajalehes 1637. a. leiame selle kohta järgmist:

„Sõdurid rõövivad kõik, mis aga leiavad. Külad on tühjened, linnad on hävitatud. Igal pool teedel hulguvad kooljaten, nälginud inimesed. Nemat söövad kõike, mis kätte puutub — tõrusid, rohtu ja isegi raipeid. Ka inimliha söömist tuleb palju ette. Nõrgemad kardavad tugevamaid, sest need võivad neid tappa ja ära süüa...“

Huvitusteta pole ka ühe ajalehe teade 1684. a. Leipzigi laadast:

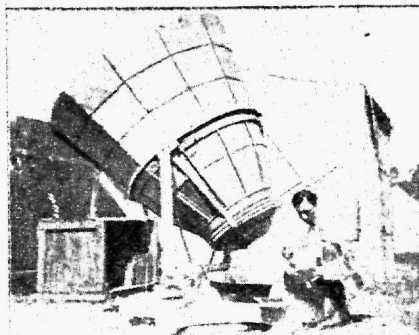
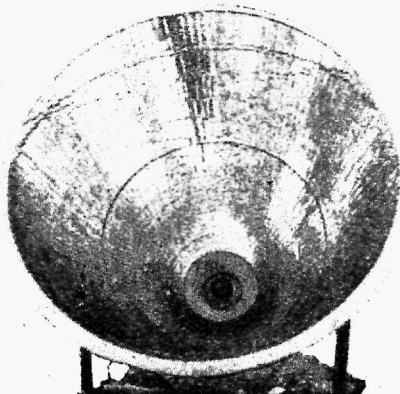
„Us-aasta laad, Jumal tänatud, oli kaunis elav. Palju välja- kui ka omamaa kaupmehi oli kokku tulnud. Hulk kaupu on müüdüd; siiski mõnda seltsi oli nii palju välja pandud, et osa tagasi pidi viidama. Nende hulgas oli ka sarnast kaupa välja pandud, missugust enne mitte kusagil. Nimelt oli siia toodud mitu tünnitajit soolatud türklaste päid: küll habemega, küll habemetuid ja isegi pigatuid. Alguses ei läinud see kaup hästi, lõpupeole läks aga nõudmine nende järele elavamaks, nii et nende hind 4 taalri pealt 8 taalrini tõusis. Päid oli üldsummas mitu sada ja nad müüdi kõik mitmesugustesse maadesse ja kuningriikidesse — Daanimaale, Stokholmi, Inglismaale ja Hamburi.“

Võrreldes toleaeagse ajakirjanduse tooni meieaegsega, näeme, et vaatamata hariduslike tasapinna tõusule (nii räägitakse ametlikult), sellega veel palju ühist on. Ka meie ajalehed kubisevad igasugustest sündmustest ja kummalistest juhtumistest. Puuduvad küll teated nõiaprotsessidest, kuid selle asemel leiame seal verstepikkuseid artikleid muust säärast. Kui palju ruumi näiteks pühendatakse nüüd igasuguste kuritegevuste kirjeldustele, kohvijuttudele ja isikliste nägütustele. Kuid vaimlisse ellu puutuvate küsimuste jaoks ei leidu ruumi, kui leitakse — siis paberikorvis. Ja ometi räägime uhkelt tsivilisatsiooni võidukäigust. Mis on muutunud?

Uus päikesemasin.

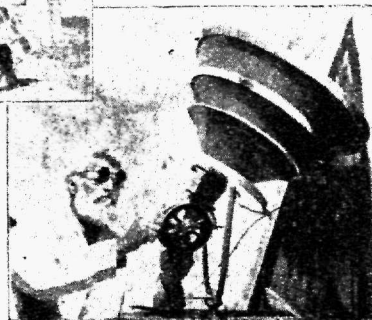
Mõte päikesesoojuse võrratut, piiratud energiat inimtoimingutel tööle rakendada, on aastasadu vana. Tema tehnilise teostamise kallal nähakse vaeva juba mõni kakskümmend aastat. Kavatsuse juures on tegev Skandinaavia kuulus füüsiker Arrhenius ja ka Saksa maal töötab selle kallal mitugi õpetlast.

Ühe esimesist praktiliselt töötavaist päikesemasinaist, ehitatud klaasribadest, seadis kokku kalifornialane Schumann. Tema masin seati a. 1914. Kairos üles. Nüüd aga tuleb jälle Kaliforniast uus sellisarnane leidus: esimene säärane sulatis-

Need peeglid juhvivad päikese kiiri soojuslikku põletispunkti. Selles sulatisahjus võib (igasugu küttekuluta!) saavutada soojust 8000 kraadi ümber Celsiuse järele, seega 2000 kraadi enam, kui seni parima isulatisahjudes. Selles uues sulatisahjus sulab tellis-

- 1) Üks kokkuseatud päikesemasinaist, mille sisekülj 1500 peeglist koosneb.
- 2) Tüüp väikesest päikesemasinaist tegevuses.
- 3) Väike mootor, mille päikesekiirte koondatud lööm liikuma paneb.

ahi, kus kõrge soojus saavutatakse päikeselt. Noore leidja nimi on Moreau. Tema aparaat esineb suure katlana, mille sisekülj koosneb 1575 väikesest peeglist.

kivi, räni, teemant j. n. e., metallühendused sulavao ühe, kuld ja hõbe kümne minuti jooksul.

N A L I.

Kõige noorem. Leeni koolikirjatööst: „Meie perekond koosneb kolmest inimesest: isa, ema ja mina. Mina olen kõige noorem.“ *

Aus leidja. Jaan Saaris on ausus ise. Kui ta tänaval marga raha leiab, võtab ta selle üles ja paneb 90 penni jälle endisele kohale tagasi. Kümme penni aga arvab ta endale leiutasuks. *

Milline pahandav nähtus! Noormees Lillak, rikka kaupmehe poeg, tuleb ülikoolist loenguilt varem koju kui harilikult. Emand Lillak, poja ebatavalise kojutuleku üle imestunud, küsib: „Miks nii vara?“

— Professor Tammik ei saanud lugeda, vastas poeg.

Ema (ägedalt): „Ja miks ei õpi see mees ometi ka kord lugema!“ *

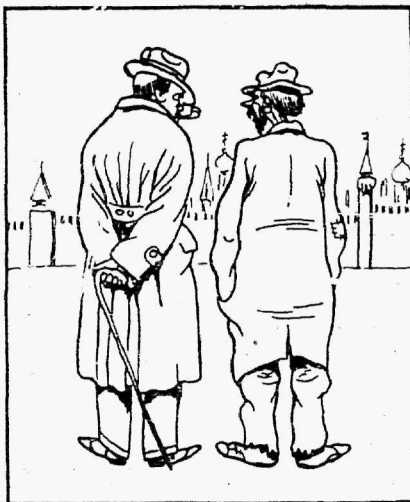
Nõukogude Venemaa oiaid.

Ülikoolis.

„Varsti peame loenguid tühjadele seintele.“

„Pole viga. Meie juures on ka seintel kõrvad.“

Hea elu.

„Meil ei või keegi halva elu üle kaevata.“

„Kas tõesti kõigil nii hea on.“
„Katsu kaevata — lastakse kohe maha.“

Nep.

„Õeldakse, et enamlased meid jalule pannud.“

„Muidugi: alles hiljuti sõitsin ma autos, nüüd aga pean jala käima.“

Ilus unenägu.

Süüalune, kel kümme aastat vangis istuda: „Täna öösel aga oli mul ilus unenägu. Nägin unes, et pere-mees mulle korteri üles ütles.“

Kui söögiisu puudub . . .

„Nemad ütlevad ikka“, hädaldas keegi, „söögiisu süües alles tulevatki. Mina aga sõön nüüd juba terve tund aega, kuid ikkagi mul ei ole isu!“

Lontrused.

Kavaleer (tantsusaalis): „Ega ometi mina teile jala peale astunud, armuline preili?“

Daam: „Oo palun . . . arvatavasti oli see siis mõni teine lontrus!“

Üks loll võib enam küsida, kui kümme tarka vastata . . .

Professor (eksamil): „Öelge mulle, milliste tunnemarkide järele otsustaksite teie, et keegi on hull?“

Üliõpilane: „Paljude asjatute küsimiste järele, mis sagedasti vastatavad polegi.“

Mis see on?

Herra Kaasik läheb metsa jalutama.

Puud ja põõsad on värsked, kevaderohelised.

Muidugi. Milleks ta siis muidu tõlmusest linnast siia metsarikkale merekaldale suvitama sõitis, kui ei läheks kord ka jalutamagi! Lilled õitsesid, põõsad puhkesid.

Herra Kaasik seisatas hetke vaikselt ja hingas täie rinnaga suurepärasest mereäärse metsa õhku. Seal märkas ta korraga koguni lähedal oma pea kohal mingi iselaadi pungadega tihedalt kaetud oksa, mis pika käena sirutub suurelt puult. Oleks olnud mõni põõsas, oleks võinud teda pidada roosipuuks. Kuid roosipuid ju ka siin maal metsas ei kasva. Neid võib siin ainult ehk telefoniraamatust leida!

Korraga tuli herra Kaasikule meele: eile ta ju kohtas rannarestoraanis metsaülemat. See kindlasti tunneb kõiki puutõuge. Külap ehk kohtab teda täna jällegi ja küsib temalt, mis see on. Ning murdiski isand Kaasik imeliku puuks ja läks. Õhtul rannarestoraanis metsaülemat kohates ta küsis sellelt:

„Herra metsaülem. Silmasin täna metsas iselaadi puu. Murdsin temalt oksa ja tahtsin teilt küsida, mis see on?“

Selle peale võtab siis rohelise kuuega mees oma taskuraamatu ja pliatsi ja kirjutab enne paar rida, siis sõnab: „Ah mis see on? Märkisin teile kolmkümmend marka trahviraha. See on . . . metsavargus!“

„Olen arst. Keegi pidi selles majas haige olema?“

Hiljuti maalt tulnud tüdruk kõigest kõrist:

„Kas on majas keegi haige? — Siin on arst, kes tööd otsib.“

Vabandus. „Ja see peab teil vasikakotlett olema, ober. Säärane kotlett on haavamiseks igale vasikale!“
— Vabandust, herra, ma ei tahtnud teid haavata.

Meie kunstikaasande puhul.

Käesoleva lehe peale tuleb küll vaadata rohkem kui etüüdi peale loodusest ega pea end laskma eksitada allkirjast „Hiietamm“, mis esile manab kujutlusi meie esivanemate pühadest jumalateenistuse ja ohverdamise hiitest. Sest allkiri ja kujutlused, mis ta tekitab, äratavad nõudeid, mida pilt ei rahulda. Pealegi tuletab kujutatud puu tamme asemel rohkem pärna meelet, eriti okste

ja oksakeste ehituselt. Nii's peab vaatleja kõige pealt vabanema allkirja eksitavast mõjust, kui tahab nautida seda pilti ja temas sisalduvaid väärtusi.

Selleaoliste loodus-etüüdidel ligipääsemiseks on küll kõige ligem ja lihtsam tee, kui küsime: mis asi on siin kunstnikku huvitanud? Mis on teda haarand, nii et ta jäi seisatama, vaatlema, joonistama, maalima? Millele andis ta vaim säärase väärtuse, et seda jäädvustas ja nüüd teistelegi pakub, olgugi kujutuses?

Käesoleva lehe puhul pole raske seda ära tunda: see on selle saja-aastase puu tüvi. Torme ja tuiske, võib olla välkegi on see vana tüvi oma ea kestes tunda saand. Need on teda lõhestand, kriimustand, vintsutand, kuid murdnud pole nad teda mitte: ikkagi ta on sirutund üles, eluallika päikese poole. Aga jälgi on nad jätnud, kortsu ja kopra kiskund ta koore, haavu lõõnd ta ihhu, fantastiliseks närid ta kontuurid. Säärase puu portree on otsekui pilt mõnest vanast mehest, kes seisnud oma ea keset ränka elu . . .

Lõppeks mõned andmed kunstniku kohta. A. Kivi on sündinud 11. märtsil 1883 Virumaal külalapsena. 17-aastasena noormehena peab kooliõpetaja ametit, kirjutab rea külajutte, mis ilmusid osalt ajalehtedes ja ajakirjades, osalt iseraamatuna. Neis juttudes avaldub püüd looduse kirjeldusele, mis kujutava kunsti alale asudes jätkub ning vahest siin alles õigele mõjule pääseb. A. Kivi erialaks kunstnikuna on ofort, milles ta saavutand silmapaistva tehnika prof. Mathe, akadeemiku Panovi j. t. juhatusel. Ent juba pikemat aega töötab kunstnik ainuüksi maali alal. Soovitav oleks aga, et Kivi jälle pöörduks ofortile tagasi: temaga võidaks meie noor graafika vähemalt tehniliselt silmapaistva jõu.

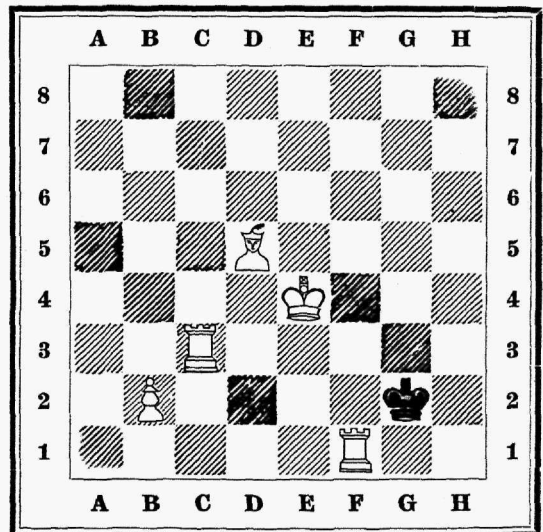
HaKo.

M A L E.

Ülesanne nr. 25.

Kokku seadnud J. Bruer.

Mustad.

Valged.

Valged: K e4, V c3 ja f1, O d5, S b2.

Mustad: K g2.

Valged algavad ja annavad matt kolme sammuga.
A. B.

Vastutav toimetaja Ed. Hubel.

Väljaandja: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus.

Töökool ja õppekool. Kasvatus-teadus-
line teos. C. H. Niggol. Hind 50 mk.

Maria Montessori meetodi äraldused.
Kasvatuslik süsteem. C. H. Niggol. Hind
60 mk.

**Mele jõumajanduse sihtjooned tule-
vikus.** Prof. A. Kink. Hind 40 mk.

Tartu-Pihkva ja Narva veetee. Prof.
A. Kink. Hind 40 mk.

Lõhkeained. I osa. D. Buxhoevden. Hind
100 mk.

Parlament. Riigiteadus. H. V. Gerlach.
Tõlk. P. Grünfeldt. Hind 35 mk.

**Mida võiks igäiks suguhaigustest
teada.** Dr. A. Rütman. Hind 75 mk.

Kuidas kunstlikult nooreks saada.
Loodusloolised uurimused. Prof. Steinach.
Hind 30 mk.

Täielik malemängu õpetus. A. Bur-
meister. Hind 135 mk.

Nahksuka jutud. I indiaanilugu. F. Co-
per. Tõlkinud J. Sander. Hind 135 m.

Prints ja kerjus. Romaan. Mark Twain.
Tõlkinud A. Oras. Hind 130 mk.

Väikesed rõõmud ja mured. Muinas-
jutud. G. Galina. Tõlkinud E. Jõgi.
Hind 120 mk.

Frithjof. Norra rahvaeepos. Ümber jutus-
tanud P. Grünfeldt. Hind 75 mk.

Minu kodust. Lasteraamat. J. Lattik.
Hind 130 mk.

Lapsepõlve Kungla. Lood ja lallitused
lastele. K. E. Sööt. R. Kiviti ilustused.
Hind 130 mk.

Kolm muinasjuttu lastele. Z. Topelius.
Soome keelest M. Nurmik. Hind 50 m.

Jänes Vemmalsaare juhtumised. Anni
Svan. Soome keelest tõlkinud L. Luiga.
Hind 80 mk.

Jaunart Jauram. Lasteraamat. K. A.
Hindrey. Hind 70 mk.

Jaunart Jaurami jõngermannid. Laste-
raamat. K. A. Hindrey. Hind 65 mk.

Jõngermannide jandid. Lasteraamat.
K. A. Hindrey. Hind 60 mk.

Vallatused ja riukad. Kuus lõbusat
lugu. Piltides kujutanud Wilhelm Busch.
Eestistanud Endor Tendor. Hind 160 m.

Kahupea Kaarel. Pildiraamat 3—6-a.
lastele. Dr. H. Hoffmann. Eestistanud
Endor Tendor. Hind 140 mk.

Omal jõul edasi. Karakteri kasvatusline
lugemine. Gzyk, Paul. v. Tõlkinud G.
E. Luiga. Teine trükk. Hind 150 mk.

Taeva-Käabus. Muinasjutt-broshüür. J. Oro.
Ilustanud Gori. Hind 30 mk.

Saadaval pealadus

T. E. K.-Ü. „Päevalehe“ raamatu- ja kirjutusmaterjalikaupluses

Jaani t. nr. 6. Krediit-Panga majas,
ja kõigis „Päevalehe“ abitalitustes

ning paremates raamatukauplustes.

Piltidega ilustatud nädalakiri

„AGU“

on kaunim, huvitavam ja väärtuslikum ajakiri Eestis

* Ajakiri „AGU“ on rahvatülikooliks, mis igahele kättesaadav ja teadust, kirjandust ning kunsti rahva sekka kannab.

„AGU“, kui kultuuri levitaja, ei peaks üheski kodus ega raamatukogus puuduma!

„AGU“ toob igas numbris rahvalikus keeles kirjatükke kultuuri ja teaduse aladelt.

„AGU“ toob igas numbris lühemaid, hästivalitud huvitavaid jutte ja novelle.

Igas numbris hulk lühemaid huvitavaid teateid untest leidustest ja sündmustest kõigil kultuuri aladel.

Igas numbris Euroopa nalja- ja pilkelehtedest paremad **naljapildid ja karikatuurid.**

Alati väärtuslik ja põnev romaan.

„AOS“ nr. 16 algas Norra kirjaniku Sven Elvestadi haruldaselt põnev sotsiaalne

kriminaalromaan „MONTROSE.“ Uutele tellijatele saadetakse need nrid järele, kus see romaan juba ilmunud. „AOS“ nr. 16 algas ka „Prohvet Maltsvet“.

„AGU“ toob igas numbris hulk pilte kirjatükkide seletamiseks ja päevasündmuste kohta kodu- ning väljamaal.

Igal numbril hinnata kaasas värvi-trükipilt kodu- või väljamaa kunstnikkude tähtsamatest maalidest. „AGU“ on esimene Eesti ajakiri, mis värvi-trükipilte kaasa annab.

Rohkete piltide ja hea paberi tõttu läks „AGU“ juba läinud aastal nõnda palju maksma, et senine üksiku numbri ja tellimise hind kaugeltki kõiki kulusid ei katnud.

Tänavu aasta algul tõsteti suurel määral postimaksu. **Peale selle hakkas „AGU“ tänavu aastal värvi-trükipilte kaasa andma, et kunsti rahva seas levitada.** Sarnaste piltide hind eraldi müügil on mitukümmend või koguni mitusada marka.

Seda kõike arvesse võttes on väljaandja osahisus sunnitud ajakirja „AO“ tellimise ja üksiku nr. hinda 1. maist s. a. tõstma.

„AO“ tellimise hind 1. maist on:

1 kuu peale	150 marka.
2 „ „	300 „
3 „ „	450 „
6 „ „	800 „
12 „ „	1500 „

Kuulutuste hind:

1 lehekülj	3500 marka.
1/2 „	1750 „
1/4 „	875 „
1/16 „	220 „

Üksiku numbri hind 40 marka.

Tellimisi võtab vastu „Päevalehe“ kontor, Tallinn, Pikk tän. 2. Peale selle võib „AGU“ tellida raamatukaupluste ja kõigi vabariigi postkontorite kaudu.

Kirjade aadress: Tallinn, „AGU“.

Tallinna Eesti Kirjastus-ühisus.